

**UNIVERZITA KARLOVA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

CENTRUM ŠKOLSKÉHO MANAGEMENTU

**POSTAVENÍ A VZDĚLÁVÁNÍ ŘEDITELŮ ŠKOL
V HISTORICKÉM KONTEXTU**

**STATUS AND EDUCATION OF HEADMASTERS IN THE
HISTORICAL CONTEXT**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor: Bc. Libuše Příbylová
Obor: Management vzdělávání
Forma studia: kombinované
Vedoucí práce: PhDr. Václav Trojan, Ph.D.
Datum odevzdání práce: 3. 5. 2013

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a citovala všechny použité prameny a literaturu. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Zahorčicích 3.5.2013

.....

Podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila své poděkování PhDr. Václavu Trojanovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, cenné připomínky, trpělivost a ochotu při vedení mé diplomové práce.

Rovněž bych chtěla poděkovat Mgr. Monice Chaloupkové a Mgr. Miroslavu Hruškovi za provedení jazykové korektury, Mgr. Václavu Kůlovi za anglický překlad a řediteli Gymnázia Strakonice Mgr. Miroslavu Hlavovi za podporu a cenné rady při studiu. Také bych chtěla poděkovat své rodině za pomoc během studia.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou postavení a vzdělávání ředitelů škol v historickém kontextu.

V jednotlivých etapách nahlíží na vývoj učitelské a ředitelské profese na našem území a současně nastiňuje obraz vývoje vzdělávání učitelů a ředitelů škol.

Práce poskytuje informace, které se týkají vývoje společnosti ve vztahu nejen ke vzdělávání, ale i s ohledem na jednotlivé aktéry výchovně-vzdělávacího procesu.

V práci je použito vybraných monografií, odborných textů, zákonů, právních předpisů a školských dokumentů. Zjištěná fakta byla zpracována do tematických celků v chronologickém členění a uspořádání z hlediska historického vývoje.

Přínosem práce je vytvoření stručného přehledného vývoje funkce ředitele školy, které bude možné využít pro další detailnější rozpracování daného tématu.

Klíčová slova

ředitel školy, učitel, výchova, vzdělání, školství, pedagogika, pedagogický pracovník

Abstrakt

This diploma thesis deals with the areas of the position and education of head teachers in the historical context.

It views the development of teaching and head teaching professions on our territory in individual periods and also presents the picture of teachers' and head teachers' education.

The thesis provides information which deal with the development of the society in the relationship towards education and also respecting individual participants of the education and upbringing processes.

In the thesis selected monographs, expert texts, laws, legal regulations and school documents are used. The findings were compiled into thematic units arranged chronologically and according to historical development.

The contribution of this thesis is to create a brief overview of the development of the head teacher's position which will be possible to be used for a more detailed study of the subject field.

Key word

head teacher, teacher, upbringing, education, school, pedagogy, pedagogical staff

Obsah

Úvod.....	5
1 Cíl práce a metodický postup	6
2 Období do 17. století.....	7
3 Období 18. a 19. století.....	11
4 Období 1900 – 1918	21
5 Období 1918 – 1938	27
6 Období 1939 - 1945	32
7 Období 1946 – 1989	36
8 Období 1990 - 2004	45
9 Období 2005 až po současnost	53
Shrnutí.....	63
Závěr	73
Seznam použitých zdrojů:.....	74
Příloha.....	83

Úvod

České školství se v současné době nachází ve stádiu hledání vizí a směrů budoucího vývoje. Hledají se nová nasměrování nejen pro obsah vzdělávání, ale i pro jednotlivé aktéry celého vzdělávacího procesu.

Výchova a vzdělání vždy byly součástí života společnosti a významnou roli zde hráli učitelé a ředitelé škol. Ti navíc vždy byli významnými aktéry společenského života. Ředitelé škol byli zároveň i specifickými osobami v celém procesu vzdělávání. Funkce ředitele školy byla, je a zcela určitě bude i neodmyslitelně spjata s profesní dráhou učitele.

Ředitel školy se v současnosti díky velké autonomii škol stal více manažerem, který musí školu vést, řídit a nést odpovědnost za svá rozhodnutí. K tomu, aby mohl toto všechno vykonávat, je zapotřebí dostatek znalostí, dovedností a hlavně kompetencí, které mu umožní zvládnout tuto nelehkou pozici.

Bylo tomu tak vždy? Z toho důvodu se tato diplomová práce zabývá problematikou postavení a vzdělávání ředitelů škol v historickém kontextu. Touto prací by měl být vytvořen návodný dokument, který pomůže nahlédnout do historie vzdělávání ředitelů škol.

Práce svým rozsahem mapuje dlouhý časový úsek našich dějin a nemůže svým rozsahem detailněji analyzovat uvedené téma. Jedná se spíše o nástin vzájemné provázanosti rozvoje celé společnosti a s tím souvisejícího rozvoje vzdělávání a vývoje učitelské a ředitelské profese.

Diplomová práce celkově nastiňuje vývoje vzdělávání a školství na našem území od raného středověku do současnosti. Jednotlivá historická období budou popsána s ohledem na vývoj školství a vzdělávání na našem území a současně bude zmapováno i vzdělání a postavení učitelů a ředitelů škol v daném období.

Dané téma bylo zvoleno i proto, že v autorčině závěrečné bakalářské práci na téma Odborná kvalifikovanost pedagogických pracovníků byl v teoretické části zpracován jen nepatrný nástin vzdělávání pedagogických pracovníků. Při analýze dostupné literatury bylo toto téma shledáno zajímavým, a proto i vhodným ke zpracování.

1 Cíl práce a metodický postup

1.1 Cíl práce

Cílem práce je provést obecný exkurz do historického vývoje vzdělávání ředitelů škol a jejich postavení. V práci bude zmapován postupný vývoj funkce ředitele školy v jednotlivých dějinných etapách, který bude možno využít jako základ pro další a podrobnější rozpracování. Tato práce by měla sloužit jako dokument, v němž jsou uvedeny a citovány monografie, zákony, právní předpisy, školské dokumenty a internetové zdroje, které se zabývají problematikou postavení a vzdělávání ředitelů škol a jsou zařazeny do dějinných souvislostí.

1.2 Metodický postup

V práci je využita metoda nekvantitativní obsahové analýzy textů, jejímž prostřednictvím byl proveden rozbor pramenů.

Z vybraných monografií, odborných textů, zákonů, právních předpisů a školských dokumentů byla zjištěna fakta, která byla zpracována do tematických celků v chronologickém členění z hlediska historického vývoje. Členění historického vývoje je uvedeno v příloze v periodizaci dějin.

2 Období do 17. sstoletí

2.1 Výchova a vzdělání ve 14. století

Na počátku 14. století se o velký rozmach českého státu zasloužil král Václav II. V době jeho vlády se začaly razit mince v Kutné Hoře. Zároveň se mu podařilo získat i polskou a uherskou korunu. Po jeho smrti se vlády ujal jeho syn Václav III., který byl v roce 1306 v Olomouci zavražděn. Touto smrtí vymřeli Přemyslovci po meči v mužské linii. Na krátkou dobu se zde stali vládci Rudolf I. Habsburský (1306-1307) a Jindřich Korutanský (1307 -1310). Nástupcem Přemyslovců na český trůn se pak stal Jan Lucemburský, který se roku 1310 oženil s Eliškou Přemyslovnou (Čechura, 1999).

Po bitvě u Kresčaku, kde Jan Lucemburský zahynul, se vlády ujímá syn Karel IV. Za jeho vlády došlo k největšímu rozmachu českého státu ve 14. století. V roce 1348 vydal ústavní listiny, které stvrdily vznik Zemí Koruny české (Čornej, 2003).

Vedle mnoha významných činů se zasloužil o založení nejstarší univerzity u nás. V roce 1348 bylo založeno Pražské vysoké učení, později Karlova univerzita.

Po smrti Karla IV. se vlády ujal jeho syn Václav IV., který byl pro své rozpory s církví a šlechtickými velmoži v roce 1400 sesazen z trůnu (Čornej, 2003).

Ve 14. století došlo k velkému rozvoji kultury a s tím souvisel i velký rozmach školství a vzdělanosti. Církev získala víceméně monopol na vzdělávání. Tato skutečnost mohla souviset s tím, že vzdělání členů královských rodů nebylo na příliš vysoké úrovni. Nebylo výjimkou, že někteří neuměli číst a psát.

Základní vzdělání bylo poskytováno ve farních školách, jež byly zřizovány ve velkých městech. Tyto školy byly nazývány partikulární (částečné), tj. neposkytující vzdělání trivium a kvadrivium (Čechura, 1999). Ačkoliv se partikulární školy postupně dostávaly pod kontrolu městských správ, církev se stále snažila o zachování svého vlivu. Městské správy se staraly hlavně o ekonomický chod škol, ale postupně se snažily i o získání většího vlivu na jmenování rektorů a kantorů a zaměření škol (Novotný, 2006).

S rostoucím vlivem městských správ byly farní školy postupně přeměňovány na školy městské, které byly členěny na tři typy – menší škola, střední škola a vyšší škola.

Nejnižšími školami byly školy městské, které byly někdy nazývány školy dětinské. Žáci zde byli vyučováni abecedě, čtení knih a psaní dopisů. Zároveň se v nich platilo školné (Štverák, 1983).

Dalšími městskými školami byly latinské školy partikulární, jež byly dále rozdělovány na nižší a vyšší. Školy nižší měly zpravidla dvě až tři třídy, školy vyšší tvořilo 6 tříd. Vzdělávání v těchto školách bylo poskytováno žákům již od 4 let věku a bylo určeno jen členům tří společenských stavů – šlechty, duchovenstva a později měšťanů. (Štverák, 1983).

Významným pokrokem ve vzdělávání bylo zřízení Karlovy univerzity, která se tak zařadila mezi 32 univerzit v Evropě té doby. Byly zde zřízeny 4 fakulty – artistická, medicínská, právnická a teologická. Vznikem univerzit došlo k pokroku společenského charakteru a zároveň mladí lidé dostali příležitost získat vysokoškolské vzdělání.

Středověké univerzity vydávaly školní řády a dozíraly na školy nižších stupňů. Dalším významným přínosem bylo vysílání učitelů a rektorů na školy (Králíková, 1977).

2.2 Učitelé a ředitelé škol ve 14. století

Vyučování na školách městských zajišťovali často lidé bez zvláštní kvalifikace. Jinak tomu bylo u učitelů latinských partikulárních škol, kde vyučovali učitelé, kteří byli bakaláři a mistry artistické fakulty.

V případě ředitelů škol se také mohlo jednat o osobu bez zvláštní kvalifikace. Někdy mohl mít nižší univerzitní hodnost, tzv. bakaloreát, a býval jmenován na jeden rok. Vedle vzdělávacích činností vykonával i činnosti související často například se službou v kostele či jako obecní písař.

I přestože na školách již působili stálejší učitelé, nebyla úroveň partikulárních škol vysoká, což souviselo s nízkou vzdělaností učitelů (Štverák, 1983).

2.3 Výchova a vzdělání v 15. století

Kolem roku 1400 se český stát nacházel v krizi, ze které byla obviňována církev. V tomto období se začala objevovat snaha o reformy. Hlavním reformátorem, který veřejně vystupoval proti církvi, byl kazatel Jan Hus. Názory, které hlásal, se staly pro něho osudnými. V roce 1415 byl pozván na koncil do Kostnice, kde byl následně zatčen, odsouzen a upálen za kacířství. Mučednická smrt mistra Jan Husa vyvolala ještě větší vlnu odporu, která dala vzniknout skupině přívrženců Husa, kteří si dali jméno husité. Český stát se postupně ocitl v období tzv. husitských válek (Čornej, 2003).

Husitství významně ovlivnilo vzdělávání. Snahou bylo zpřístupnit základní vzdělávání všem vrstvám společnosti. Nově se měly vzdělávat i dívky. Důraz byl kladen na to, aby bylo vyučováno v češtině. Velkým přínosem pro vzdělávání byl vynález knihtisku (Králíková, 1977).

2.4 Vzdělávání učitelů a ředitelů škol v 15. století

Období husitství s sebou přineslo ve vzdělávání mnoho změn. Dopad byl patrný i na vzdělávání učitelů a ředitelů škol. V tomto období i Univerzita Karlova pozastavila dočasně svou činnost, což souviselo se spory mezi kališníky a katolíky. Následkem toho byl odchod inteligence do zahraničí. Po znovuotevření univerzity byli vzdělávání převážně zástupci kališnické církve, a to hlavně pro potřeby provinčních škol a úřadů (Rada, 1992).

2.5 Výchova a vzdělání v 16. a 17. století

Po smrti Ludvíka Jagellonského v roce 1526 se stal panovníkem Ferdinand I. Habsburský. Český stát se dostal do područí habsburské dynastie, jež vládla v českých zemích až do vzniku samostatného československého státu.

V průběhu 16. století došlo k velkým změnám v náboženských poměrech, což vedlo k tomu, že roku 1436 bylo možné přijímat podobojí tzn., že povolena byla pouze dvě náboženství – katolické a utrakvistické (Harna, 1995). Náboženské rozepře provázely i 17. století. Celé toto období lze označit jako období katolické protireformace, která zesílila zejména po roce 1620 (Somr, 1987).

Výchovu a vzdělání v Čechách začínají ovlivňovat jezuité, kteří byli úzce spjati s vládnoucí dynastií Habsburků (Jůva, 1982). Tento řád se snažil ovlivňovat vzdělávání na středních školách a školách vysokých. Zakládali jezuitská gymnázia (Karlíková, 1977), např. Klementinum – kolej po roce 1562, která poskytovala kvalitní vzdělání šlechtě i měšťanům. Pražské vysoké učení naopak po husitských bouřích stagnovalo. Za vlády Ferdinanda III. v roce 1654 vznikla sloučením Karlovy univerzity a Klementina Karlo-Ferdinandova univerzita.

Významným představitelem, který se zasloužil o velký rozvoj vzdělanosti v Čechách, byl Jan Ámos Komenský, který bývá označován „*učitelem národů*“ (Králíková, 1977).

Vzdělávání žáků se i nadále realizovalo na městských školách (Králíková, 1977).

2.6 Učitelé a ředitelé škol v 16. a 17. století

Jezuité se snažili o to, aby měli ve vzdělávání učitelů velký vliv. Učitelé měli být knězi, kteří po řádném ukončení vzdělání a vysvěcení mohli vyučovat. Tento požadavek přetrvával až do 18. století.

Vzdělávání učitelů se uskutečňovalo stále na pražské artistické fakultě, která připravovala budoucí učitele, úředníky a duchovní (Novotný, 2006).

3 Období 18. a 19. století

3.1 Výchova a vzdělání v 18. století

Český stát v tomto období prošel velkými změnami. Ke konci období došlo k významným osvěcenským reformám. Jedním z důvodů změn byl rozvoj výrobních sil, manufaktur a větší dělba práce (Veselá, 1992).

Představiteli reformní doby byli Marie Terezie a její syn Josef II. Během jejich vlády byla zavedena v roce 1774 povinná školní docházka, což souviselo s potřebou vzdělaného lidu, jenž měl v moci oživit hospodářský růst (Králiková, 1992).

- *Reformní změny Marie Terezie*

K velkým změnám týkajícím se výchovy a vzdělání došlo v druhé polovině 18. století. Tyto změny ovlivnily vývoj vzdělávání následujících generací.

Zpočátku bylo školství stále pod kontrolou církve a stát neuplatňoval tímto směrem žádný vliv. Vzdělávání probíhalo i nadále v městských i farních školách, kde byli žáci vyučováni především triviem a katechismu. Hlavním reformátorem byla Marie Terezie, která se zasloužila o vytvoření základů školské soustavy (Veselá, 1992).

Dokumentem, který přinesl informace o tom, v jakém stavu se školství nachází, byla Zpráva o stavu obecných škol v Horním a Dolním Rakousku. Tuto zprávu v roce 1796 zpracoval pasovský biskup Leopold Arnošt hrabě z Firmián. Svá zjištění předložil Marii Terezií a požadoval zlepšení stavu národních škol a zajištění zvýšení školní docházky. Následně se touto zprávou zabýval i hrabě Chotek, který zřídil zvláštní komisi, jejímž úkolem bylo zjistit stav národního školství a potvrdit tak zjištění pasovského biskupa (Veselá, 1992).

Prvním, kdo se pokusil zlepšit stav tehdejšího školství, byl opat augustiniánského kláštera Jan Ignác Felbiger, který byl tímto úkolem pověřen.

Felbiger se tohoto úkolu zhostil a krátce na to byl 6. prosince 1774 vydán Všeobecný školní řád (Veselá, 1992). Řád obsahoval 79 paragrafů a byl vydán pro německé normální, hlavní a triviální školy, tj. školy elementární (Somr, 1987).

Obsah všeobecného školního řádu se týkal výchovy chlapců i dívek. Na základě tohoto řádu měly být zřizovány školy na vesnicích i ve městech, které měly „*učit číst, psát, čtyřem základním úkonům početním s jednoduchou trojčlenkou, základům hospodaření a ve městech znalostem potřebným pro průmysl. Dívky měly být vzdělávány ještě i v šití a pletení* (Somr, 1987)“.

Součástí všeobecného školního řádu bylo i stanovení obsahu vzdělávání pro jednotlivé typy škol:

- **Školy triviální**

- *vyučování náboženství, biblických dějin, znání písmen, slabikování a čtení psaných a tisknutých věcí, běžnému písmu, z počtů čtyřem základním úkonům početním s jednoduchou trojčlenkou a základům hospodaření* (Veselá, 1992).
- Na těchto školách bylo vyučováno i česky, a to hlavně v místech s českým obyvatelstvem (Veselá, 1992).

- **Školy hlavní**

- vyučovaly předmětům shodným se školou triviální a navíc připravovaly pro další studium. Poskytovaly i přípravu pro vojenskou službu, ale i pro rolníky a řemeslníky (Veselá, 1992).
- pokud byly tyto školy zřízeny v českých městech, bylo vyučováno *v první třídě v českém jazyce, ve druhé bylo vyučováno dvojjazyčně a ve třetí třídě pouze německy* (Veselá, 1992).
- ve školách hlavních měl být jmenován ředitel, katecheta (učitel náboženství) a tři nebo čtyři další učitelé (Somr, 1987).

- **Školy normální**

- vyučováno bylo rozšířené výuce hlavní školy (Veselá, 1992).
- připravovaly budoucí učitele (Veselá, 1992).

Náboženství mělo stále ve vzdělávání hrát důležitou roli, avšak již nebylo ovlivňováno jezuitským řádem, protože ten byl v roce 1773 zrušen. Důsledkem byl odchod jezuitů ze země a zabavení a zestátnění jejich majetku (Veselá, 1992).

Změny ve vzdělávání se netýkaly jen obsahu, ale i způsobu řízení škol. Náklady škol triviálních měly být hrazeny obcemi a šlechtici, oproti tomu náklady škol hlavních měly být financovány z prostředků zemského školního fondu (Somr, 1987).

Kontrolu nad vzděláváním v triviálních školách vykonávali místní faráři, kteří měli zodpovědnost za obsah vzdělávání. Odpovědnost za hospodářskou a administrativní činnost měli místní školní dozorcí. Ve venkovských školách to byli nejčastěji bohatí rolníci (Somr, 1987).

Dohled nad školami v celém okrese vykonávali převážně vikáři nebo děkani. Ti byli povinni podávat informace zemské komisi, jejímž úkolem bylo vykonávat dozor nad školami, vydávat učitelské dekrety o zaměstnání, účastnit se zkoušek a vykonávat dohled nad dodržováním školního řádu. Zemské komise byly podřízené Dvorské studijní komisi, která měla sídlo ve Vídni. (Somr, 1987).

Vedle reforem škol elementárních bylo zapotřebí pokračovat i s reformami středních škol, což byly hlavně latinské školy (gymnázia). Zpočátku byl počet gymnázií považován za nadbytečný a jejich činnost za příliš nákladnou, a proto byla větší část gymnázií zrušena, a to až na celkový počet třinácti zbývajících gymnázií v Čechách. Vedle snížení počtu gymnázií byl snížen i počet ročníků z šesti na pět, což mimo jiné souviselo i s nedostatkem kvalifikovaných učitelů. Další důvodem bylo zavedení školného na těchto školách (Veselá, 1992).

Na gymnáziích bylo vyučováno podle schválených učebnic náboženství. Dále byla vyučována latina, rétorika, základy řečtiny, dějepisu a starověké mytologie, dále matematika a přírodní vědy. Na konci semestru studenti skládali průběžnou a postupnou zkoušku. Na těchto školách byl zaveden i funkce třídního učitele. Vyučovacím jazykem byla zpočátku latina, ale následně pouze němčina (Kuzmin, 1981).

Studenti byli na gymnázia přijímáni na základě přijímacích zkoušek a podmínkou bylo i splnění studia na školách hlavních a normálních (Kuzmin, 1981).

Pokud chtěl gymnazista pokračovat ve studiu na univerzitě, musel ještě absolvovat filozofický přípravný kurs, který trval 2 roky (Kuzmin, 1981).

Reformy Marie Terezie se dotkly také univerzit. Univerzity se tak staly nejvyšším stupněm školské soustavy a měly připravovat pro státní službu. Reformní

kroky se týkaly i zavedení nových osnov, postupových zkoušek a zřizování nových kateder (Kuzmin, 1981).

- *Reformní změny za Josefa II.*

Započaté reformní změny za vlády Marie Terezie pokračovaly i v době vlády Josefa II.

Bylo ustanoveno, že na každých 90 – 100 dětí musí být zřízena jedna škola. Povinnost platit v národních školách školné byla stanovena podle sídla školy. Děti z chudých rodin byly dokonce od školného osvobozeny (Kuzmin, 1981).

V té době byla také vyžadována povinnost školní docházky a byly ustanoveny sankce, pokud byla tato povinnost porušována. Povinnost školní docházky byla stanovena na 6 let a týkala se všech dětí od 6 do 12 let a současně byla zavedena i povinnost registrace dětí školního věku. Povinnost školního vzdělávání se týkala i dívek, jež do roku 1780 na přání svých rodičů nemusely navštěvovat školy (Kuzmin, 1981).

Významnou osobností, která se v době osvícenských reforem zasloužila o rozvoj tzv. výchovy k industrii, byl František Kindermann. Jeho cílem bylo, aby u škol byly zřizovány dílny, zahrady nebo pole, což se mu také podařilo, a v roce 1779 byly zavedeny tzv. industriální kurzy (Kasper, 2008). Vyučovány měly být předměty, jež se týkaly výchovy k industrii, a jejich vyučování mělo být realizováno na triviálních školách. Jednalo se zejména o znalosti pěstování rostlin v zemědělství, tkaní, šití, včelařství, hedvábnictví, chmelařství apod. (Somr, 1987).

Tato koncepce byla v roce 1780 schválena a následně byly zavedeny tzv. programy industriálního učení (Kasper, 2008).

Oblast školství se dostala do úplné podřízenosti státu. Byl vytvořen jednotný školní fond, do kterého byla převáděna všechna stipendia a fondy a z něhož pak byla financována gymnázia. Soukromé a nestátní školy mohly fungovat pouze podle platných předpisů. Učebnice musely být schvalovány státem. Dále byly zrušeny tělesné tresty a němčina se stává vyučovacím jazykem (Kuzmin, 1981).

Snaha o centralizaci a germanizaci školství s sebou přinesla i snahu o odstranění vlivu církve na vzdělávání. Kontrolou měli být pověřeni světszí komisaři a zástupcům

církve měla být tato pravomoc odejmuta, což se také v roce 1786 stalo. Bylo vydáno nařízení o povinnosti ustanovit krajské školní komisaře, kteří byli odpovědní vrchnímu školnímu dozorcí. Jejich činnost v sobě zahrnovala povinnost starat se o školní budovy, o vzdělávání a platové poměry učitelů a dohlížet na dodržování povinnosti školní docházky (Somr, 1987).

Po smrti Josefa II. se jeho nástupci znovu opírali o církve a té byla znovu svěřena kontrola nad školami, což mělo za následek vznik nové Opravné komise studijní. Komise měla za úkol vypracovat nový organizační řád obecného školství i nový statut střední školy (Králíková, 1977).

3.2 Učitelé a ředitelé škol v 18. století

Součástí Všeobecného školního řádu z roku 1774 byly i požadavky na učitelské vzdělání, tzv. zaháňská metoda. Podle tohoto řádu měly být zřizovány instituce pro vzdělávání učitelů – preparandy (Vališová, 2007).

A tak učitelem se mohl stát jen ten, kdo absolvoval školu normální popřípadě hlavní a následně se přihlásil do preparandie, tj. učitelského kursu. Zájemci byli přijímáni na základě přijímací zkoušky. Po absolvování obdržel každý učitel vysvědčení o odborné zkoušce (Somr, 1987). Kurs trval 3 měsíce a po něm se mohl absolvent stát pomocníkem ve venkovských školách a po 6 měsících pomocníkem ve školách, jež byly ve městech (Veselá, 1992). Po absolvování roční praxe mohl pomocný učitel složit speciální zkoušku způsobilosti, a pokud dosáhl dvaceti let, stal se plnoprávným učitelem (Kuzmin, 1981).

Následně byly v roce 1775 zpracovány požadavky na učitelské vzdělání, jež byly vydány pod názvem Kniha metodní. Autorem byl Johann Ignáz von Felbiger. (Vališová, 2007). Kniha poskytovala pracovní postupy (metodiky) pro práci učitele. Současně zavedla nový způsob vyučování. Žáci byli vyučováni ve třídách – čtení, slabikování, psaní, pravopisu. Nezbytnou součástí bylo vyučování náboženství (Králíková, 1977).

Přestože reformy přinesly do vzdělávání učitelů mnoho pozitivního, zůstaly oproti tomu i oblasti, které takového pokroku nedosáhly. Jednalo se zejména o nedostatečné hmotné zabezpečení učitelů, ale i vybavenost škol. K větším změnám

došlo až v roce 1785, kdy došlo ke zlepšení učitelských příjmů a postavení kantorů (Králíková, 1977).

3.3 Výchova a vzdělání v 19. století

Český stát byl na počátku 19. století zmitán napoleonskými válkami. V zemi sílil rakouský absolutismus a veškeré snahy o obrodu českého národa byly potlačovány. Tyto snahy vyústily v revolučním roce 1848 ve vystoupení českých zástupců s politickými požadavky. Snahou bylo vybudovat federalistický princip fungování státu. Požadavkům nebylo vyhověno a český stát zůstal pod habsburským absolutismem až do roku 1860, kdy se císař František Josef I. tohoto zřízení vzdal. V roce 1861 byla vydána nová ústava. Přestože došlo k těmto změnám, i nadále sílil tlak na obnovení českého státního práva. Výrazný posun přinesl až rok 1866. Rakouské císařství utrpělo porážku ve válce s Pruskem a Maďaři požadovali uznání svého státoprávního postu, a tak se centralizovaný stát přeměnil na Rakouskou-Uhersko. Tato změna se však nijak zvlášť nedotkla postavení českého národa, to se nezměnilo až do vzniku samostatného československého státu (Čornej, 2003).

Období 19. století bylo poznamenáno událostmi, které se odehrály ve Francii, tj. francouzskou revolucí a revolučními událostmi pro r. 1848 v dalších evropských státech. V souvislosti s tím se objevily snahy o změny ve školském systému. O osvícenských reformách začalo být uvažováno jako o nástroji, který mohl podporovat nežádoucí jevy ve stávajícím zřízení, což mělo za následek vznik nové komise, tzv. opravné dvorské komise, která v roce 1805 vydala nový řád obecného školství – *Politische Versfassung der deutschen Schulen i den k. k. (Politické zřízení německých škol v c. k.* Tomuto řádu se také zkráceně říkalo Schulkodex (Štverák, 1983).

Podle něj bylo žákům v triviálních školách poskytováno zbytečně velké množství přípravy. Školy triviální byly určeny pro nejnižší vrstvy obyvatelstva, které měly pracovat převážně fyzicky, a mělo se jim dostat jen takového vzdělání, jež je patřičně připravovalo na život odpovídající jejich společenskému postavení. Z tohoto důvodu měla být mládež na triviálních školách vzdělávána pouze ve čtení, počítání a náboženství. Obdobná situace byla i v případě národních škol (Kuzmin, 1981).

Kontrolou nad plněním cílů vzdělávání byla opět pověřena církev. Tuto činnost znovu vykonávali faráři, kteří dohlíželi na školy v obcích. Vikáři pak dohlíželi na kraje a konzistoři měli odpovědnost za provincie. Přetvoření vzdělávání se dotklo i gymnázií. Pro gymnázia byly vydány nové osnovy a délka studia se prodloužila na 6 let (Kuzmin, 1981).

Výchovu a vzdělání v 19. století u nás poznamenaly také snahy o obrodu českého národa. Tyto snahy nakonec vyústily ke zpomalení vývoje školství u nás, což byl následek neúspěšné revoluce v roce 1848. Vydáním konkordátu (dohoda mezi státem a církví) v roce 1855 se církev stala plně odpovědná za školství. Církev schvalovala učebnice, vedla náboženské obřady a rozhodovala o obsazování učitelských míst a náboženských obřadech (Somr, 1987).

Výraznou změnu do vzdělávání přinesl zákon z roku 1866, který upravoval zásadu rovného práva obou zemských jazyků na školách národních i středních (Štverák, 1983).

Vydáním nových zákonů, z nichž první zaručoval svobodu víry a svědomí a druhý upravoval postavení církve a školy byla církev zbavena dohledu nad školami, který měl nově vykonávat stát a jím zřízené státní orgány. Církev byla ponechána odpovědnost za řízení a vyučování náboženství a právo zřizovat soukromé školy podle příslušného vyznání (Somr, 1987).

Nejvýznamnějším dokumentem, který vznikl ve druhé polovině 19. století, byl zákon upravující vzdělávání v elementárních školách. Byl vydán 14. května 1869, autorem byl tehdejší ministr vzdělávání Leopold Hassner a byl vydán pod názvem *Zákon, jejímž to se ustanovují pravidla vyučování na školách obecných* (Somr, 1987).

O zákonu se často hovoří jako o „květnovém zákoně“ nebo o „Hassnerově zákoně“.

Na základě tohoto zákona vznikly osmileté obecné školy, které měly nahradit šestileté školy triviální. Významným posunem bylo zavedení povinné osmileté docházky pro chlapce a dívky. Nově měly být vyučovány i další předměty, které rozšiřovaly trivium. Dívky měly být vzdělávány v ručních pracích a poučovány o domácím hospodářství (Somr, 1987).

Vedle osmiletých obecných škol měly být zřízeny osmileté měšťanské školy, jež mohly být jen tříleté. Na tyto školy byl umožněn přestup žákům po pěti letech studia na obecné škole (Kasper, 2003).

Vzdělávání v gymnáziích a reálkách nebylo tímto zákonem nijak změněno. Studium bylo i nadále zaměřeno na výuku klasických jazyků, ale měly se vyučovat i předměty, které souvisely s technickými obory a průmyslem. Postupně byla na reálkách zavedena maturita, která byla zpočátku nepovinná, ale následně se stala povinnou. I přesto v této době docházelo k zakládání nových reálných gymnázií nebo gymnázií, kde bylo vyučováno česky. Zakládány byly i průmyslové a jiné odborné školy. Postupně vznikaly i střední školy pro dívky. Dívky byly do té doby vzdělávány převážně v soukromých penzionátech nebo klášterních internátech. (Somr, 1987).

Změny ve vzdělávání se dotkly i oblasti vysokých škol. V roce 1882 byla tehdejší Karlo-Ferdinandova univerzita rozdělena na dvě části, a to na německou a českou. Nejdříve měla česká univerzita dvě fakulty, kterými byly fakulta právnická a filozofická. Následně byla otevřena lékařská fakulta a fakulta bohoslovecká (Štverák, 1983).

Nový školský zákon vymezil zásady, kterými mělo být organizováno školství v celém Rakousku. Dohled nad řízením škol a výchovy příslušel jen státu. Školy mohly být zřizovány státem nebo obcemi a musely být přístupné všem dětem bez rozdílu náboženského vyznání. Financování škol měla zajišťovat místní zastupitelstva a okresní a zemské orgány. Stát se pouze částečně podílel na hrazení výdajů. Tyto prostředky byly poskytovány na výdaje školské správy (Kuzmin, 1981).

3.4 Učitelé škol v 19. století

Vzdělávání učitelů zůstalo na počátku 19. století nezměněno. Učitelé se dále vzdělávali v preparandách. Učitel musel získat znalosti trivia a náboženství a dále si osvojit způsoby a metody vyučování pro jednotlivé předměty. Složením zkoušky museli studenti učitelské přípravy prokázat, že si osvojili všechny požadované dovednosti. Kurzy trvaly 3 měsíce pro učitele triviálních škol a 6 měsíců pro učitele škol hlavních. Podmínka splnění tohoto vzdělání se týkala všech, kteří v té době již vyučovali (Vališová, 2007).

Snahy o zkvalitnění vzdělávání a vědomí potřeby vzdělaných učitelů se staly důležitým tématem pro všechny tehdejší české pokrokové učitele. Významným představitelem, který se zabýval problematikou vzdělávání učitelů, byl Karl Slavoj

Amerling. Ten v roce 1839 založil v Praze Budči vzdělávací ústav, jež měl vzdělávat budoucí učitele. Zároveň se stal hlavním představitelem tzv. učitelských porad. Jednalo se o společnost, jejímž cílem bylo hájit zájmy učitelů, zvelebovat školství a předávat znalosti o výchově (Somr, 1987).

Vedle založení budečského ústavu se Amerling zasloužil o vznik první české školy hlavní. Ta se stala významnou nejen tím, že se jednalo o školu českou, ale i svou rolí ve vzdělávání učitelů, kteří na ní šcole byli připravováni ve dvouletých učitelských kurzech a později se zde doškolovali učitelé v činné službě.

Velkou změnu do vzdělávání učitelů přinesl říšský zákon z roku 1869, tzv. Hassnerův zákon. Podle tohoto zákona byly zakládány čtyřleté učitelské ústavy s maturitou (Kasper, 2008).

Ke studiu na učitelských ústavech byli přijímáni žáci, kteří absolvovali nižší stupeň gymnázia a reálné školy. Postupně byli přijímáni i absolventi měšťanských škol. Další podmínkou bylo složení přijímacích zkoušek. Studium bylo ukončeno maturitní zkouškou, která opravňovala k získání dočasného učitelského místa. K tomu, aby se mohl učitel stát plně kvalifikovaný a získal učitelský diplom, bylo potřeba ještě složit zkoušku odborné způsobilosti, což bylo možné nejdříve po dvou letech praxe (Kuzmin, 1981).

Splnění studia na učitelských ústavech neopravňovalo ke studiu na univerzitách (Kuzmin, 1981).

Součástí přípravy byla i praktická příprava, která se uskutečňovala na tzv. cvičných školách. Zde budoucí učitelé hospitovali a konali výstupy. Způsob vzdělávání učitelů měl nediferenciovanou podobu, byl stejný jak pro obecnou školu, tak pro školu měšťanskou (Vališová, 2007).

Novým školským zákonem z roku 1869 byla zavedena povinnost dalšího vzdělávání učitelů. Učitelé byli povinni účastnit se učitelských konferencí, kurzů a dále studovat časopisy a pedagogické knihy (Vališová, 2007).

Ačkoliv se vzdělávání učitelů v 19. století významně změnilo, sílily snahy o to, aby se vzdělávání učitelů dostalo i patřičné vážnosti a kvalitní pedagogické přípravy. Nejvýznamnější osobou byl v tomto směru Gustav Adolf Linder, který působil jako ředitel učitelského ústavu v Kutné Hoře. Jeho snahou bylo, aby v souladu s říšským zákonem byly zřizovány na univerzitách přípravné kurzy, jež měly obsáhleji vzdělávat a

připravovat pro učitelské povolání. Lindnerovým cílem bylo docílit, aby se budoucím učitelům dostalo vysokoškolské přípravy (Veselá, 1992).

Odlišná situace byla u středoškolských profesorů. V souvislosti s přijetím zákona, který se týkal středního školství, byly vydány i požadavky na jejich vzdělávání středoškolských učitelů. Učitelé se připravovali na filozofické fakultě vysoké školy. Budoucí středoškolští učitelé museli podle studijního řádu složit předepsaný počet dílčích zkoušek. Studium bylo zakončeno státní zkouškou před zkušební komisí. Poté museli absolventi absolvovat roční praxi, tzv. zkušební rok, což byla podmínka k úplnému získání učitelského stavu (Vališová, 2007).

3.5 Ředitelé škol v 19. století

Ředitelem školy se v 19. století podle Hassnerova zákona ze 14. 5. 1869 mohl stát učitel, který zároveň vykonával funkci správce školy. U škol, kde působilo více učitelů, byl správce školy nazýván nadučitelem. Byl jmenován ministrem školství na návrh zemských školských úřadů. Funkce byla považována za výkon práce veřejného úřadu. (Říšská sbírka zákonů 1848 – 1918).

Požadavky na vzdělávání ředitelů škol se nelišily od požadavků na vzdělávání učitelů. Z tohoto důvodu i ředitelé škol museli složit zkoušky způsobilosti k výkonu učitelského povolání po absolvování studia na pedagogických ústavech (Matulová, 2007).

Vedle splnění základního předpokladu být učitelem byla u ředitelů škol vyžadována způsobilost k výuce náboženství, což souviselo s dohledem církve nad celým školstvím. Dalším předpokladem byla morální a trestní bezúhonnost (Říšská sbírka zákonů 1848 – 1918).

Povinností ředitele školy bylo dohlížet na chod celé školy. Jeho úkolem bylo řídit nejen výchovně vzdělávací proces, ale současně vykonávat veškeré administrativní práce spojené s provozem a řízením školy.

Nový zákon zároveň upravoval hmotné zajištění ředitelů škol.

4 Období 1900 – 1918

4.1 Výchova a vzdělání v letech 1900 – 1918

V tomto období byl český stát stále součástí Rakouska-Uherska. Docházelo k velkému rozvoji průmyslu a také české kultury. Toto období však nejvíce poznamenala první světová válka. Válka, která trvala od roku 1914 do roku 1918, změnila dosavadní život v celé Evropě. V celé řadě zemí došlo k velkým zvrátům, kterými byly např. revoluce v Rusku, změna německého císařství v republiku. V tomto směru nezaostával ani český národ. Sílily snahy o jeho osamostatnění, což se nakonec 28. října 1918 stalo. Český stát se stal republikovým zřízením, do jehož čela byl zvolen prezident Tomáš Garrigue Masaryk.

Změny, které s sebou přinesly počáteční léta 20. století, se zpočátku školství významněji nedotkly. Základním dokumentem, který se týkal vzdělávání, zůstal tzv. Hassnerův zákon ze 14. května 1869. Tento zákon zůstal v platnosti i po vzniku samostatného československého státu.

Správa nad školstvím byla svěřena Ministerstvu kultu a vyučování, které se v roce 1867 stalo nejvyšším úřadem školské správy. Ministerstvo vykonávalo dohled nad vzdělávací soustavou a vyučovacími ústavami, zároveň provádělo kontrolu veškerého školství; výjimku tvořily soukromé školy nebo vzdělávací ústavy, které byly podřízeny jiným ministerstvům. Jednou z dalších pravomocí ministerstva bylo rozhodování a schvalování učebnic a školních čítanek, zda jsou vhodnými pro výuku (Hledíková, 2005).

Druhou nejvyšší institucí po zrušení zemských školních úřadů byly zemské školské rady, které byly zodpovědné za vzdělávání příslušné země. Rady měly velké kompetence vůči národním školám a nižším školským úřadům. Další působnost se dotýkala kontroly nad středními školami a učitelskými ústavami. Vedle již zmiňovaných úkolů vykonávaly zemské školské rady i další, mezi něž patřilo např. vyhlašování konkurzů na místa ředitelů a učitelů škol. Dále dohlížely na učební rozvrhy, schvalovaly učební pomůcky a knihy pro střední a odborné školy a vykonávaly dozor nad soukromými vyučovacími ústavami. Tyto školské rady zároveň vykonávaly i funkci

odvolacího orgánu, ke kterému se bylo možné odvolat proti rozhodnutí ředitelů gymnázií a učitelských ústavů (Hledíková, 2005).

V čele zemských školských rad byli místodržitelé nebo jejich náměstci, kteří vykonávali funkci předsedy. Školské rady dále tvořily císařem jmenovaní členové. Jednalo se o referenty pro správní a hospodářské záležitosti škol a zemské školní inspektory. Dalšími členy byli zástupci zemských výborů, zemských hlavních měst, náboženských společností a učitelé (Hledíková, 2005).

Vedle zemských školských rad byly vytvářeny okresní školní rady. V jejich čele stál okresní hejtman nebo starosta statutárního města. Tyto rady byly dále tvořeny zástupci občanů, náboženských společností, učitelů a okresního školního inspektora. Jejich náplní bylo vykonávat dohled nad obecními a měšťanskými školami, soukromými vyučovacími ústavami a odbornými školami (Hledíková, 2005).

Orgánem, který působil jako nejnižší školský úřad, byly místní školní rady, které byly zřizovány v obcích, kde sídlily školy. V čele rady byl předseda s dalšími zástupci, kterými byli zástupci obce, duchovní zástupci a zástupci školy. Hlavní úkolem bylo dohlížet na dodržování školských zákonů a nařízení (Hledíková, 2005).

Vzdělávací systém se na počátku nového století nezměnil. Církev byla zbavena dohledové povinnosti, která nově příslušela státním inspektorům. Zůstala zachována povinnost povinné osmileté docházky. Vyučování i nadále probíhalo v osmiletých obecných nebo měšťanských školách. Ve větších městech docházelo k rozdělování obecných škol na dívčí a chlapecké. V obecných školách měli být vzdělávání všichni, tedy i děti chudinských rodin. Toto nařízení však nebylo příliš kladně přijato, a to zejména v zemědělských oblastech. V důsledku došlo k úpravě úlev povinné školní docházky v posledních dvou ročnících, tj. ve věku 13 – 14 let. Žáci mohli ukončit vzdělávání již ve 12 letech anebo přerušit vzdělávání v době polních prací (Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu, 2006).

4.2 Učitelé v letech 1900 - 1918

Učitelská způsobilost, která byla vyžadována u učitelů na počátku 20. století, se nabývala na čtyřletých učitelských ústavech, jež byly zřizovány zemskými školními úřady. Na těchto ústavech se připravovaly i učitelky obecných veřejných škol. Přípravování byli výukou náboženství, pedagogiky s praktickým cvičením, vyučovacího jazyka, zeměpisu, dějepisu, matematiky, kreslení, přírodopisu, polnímu hospodářství, krasopisu, hudbě a tělocviku. Výuku polního hospodářství u přípravy budoucích učitelek nahradil předmět ruční práce (Tichá, 2009).

Zájemci o studium učitelství byli přijímáni nejdříve v 15-ti letech a museli být zdravotně způsobilí, bez mravní úhony a složit přijímací zkoušku. Obsahem zkoušky bylo ověření znalostí z vyučovaných předmětů na nižších reálkách a nižších gymnáziích. Kromě části, která se týkala počtů a vyučovacího jazyka, byla zkouška vykonávána převážně ústní formou. O výsledku přijímací zkoušky a přijetí rozhodoval ředitel ústavu společně s učiteli ústavu (Tichá, 2009).

Budoucí učitelé byli připravováni na budoucí praxi tak, že si měli osvojit metodiky vyučování a mezipředmětové souvislosti. Studium nemělo být pouze teoretické, ale žáci se měli naučit dostatečně a individuálně předávat probrané učivo. Získané znalosti byly ověřovány prostřednictvím písemných zkoušek, které většinou následovaly po určité době probrání dané části učiva. Zkoušky se konaly i na konci školního roku a při ukončování studia (Tichá, 2009).

Studium na učitelských ústavech bylo ukončováno komisionální zkouškou. Ta se konala před zkušební komisí, která byla tvořena předsedou, který byl zástupcem zemského školského úřadu, ředitelem a učiteli čtvrtého ročníku. Zkouška se skládala ze tří částí – písemné, praktické a ústní. Písemná zkouška byla tvořena klausurní prací z pedagogiky, vyučovacího jazyka a matematiky. Zadání připravovali učitelé příslušných oborů, kteří je předkládali v zapečetěné obálce řediteli ústavu. Ten je podstoupil zemskému školnímu inspektorovi, který tyto úkoly zpracoval a opět zapečetěné vrátil zpět. Zkouška praktická měla ověřit, zda je student učitelství způsobilý k výkonu povolání. Hodnocení prováděla zkušební komise. Ústní zkouška se konala z povinných vyučovacích předmětů, jež byly na daném ústavu vyučovány. Po úspěšném složení zkoušky se absolvent stal dočasným učitelem, který mohl po dvou

letech praxe složit zkoušku učitelské způsobilosti a tím se stát plně kvalifikovaným učitelem (Tichá, 2009).

Po povinné dvouleté praxi mohli učitelé skládat zkoušku odborné způsobilosti, která se skládala před zkušební komisí. Tato komise byla jmenována ministrem vyučování na tříleté funkční období. Návrh na složení komise podávali zemští školní inspektoři a ve většině případů byla tvořena řediteli a učiteli učitelských ústavů, školními dozorcí a učiteli obecných škol. Dohled nad komisemi vykonával příslušný zemský školní úřad (Tichá, 2009).

Zkouška odborné způsobilosti byla tvořena třemi částmi – písemnou, ústní a vlastním učebním pokusem. Uchazeč tak musel prokázat, že se dobře seznámil s principy školní kázně, školní hygieny a technikami vyučování, a zároveň bylo jeho povinností přesvědčit o znalostech výchovy a učiva na obecných školách (Tichá, 2009).

Písemná zkouška byla rozdělena na tři části. Uchazeč vypracoval esej na dané téma, jež se týkala pedagogické oblasti. Dále byly řešeny tři úlohy z počtů a geometrie a poslední část tvořily tři otázky z reálií. Celá zkouška byla časově náročná, protože každá část mohla trvat až čtyři hodiny a k jejich splnění se nemohly používat žádné pomůcky. Ústní zkouška ověřovala, zda uchazeč získal znalosti, které se týkaly způsobů výuky obsahu učiva na obecné škole a školních předpisů. Zkouška mohla trvat maximálně čtyři hodiny a sledován byl i slovní projev uchazeče. Poslední část byla tvořena praktickou zkouškou, která se konala na některé obecné škole. Ředitel komise seznámil uchazeče den předem, z kterého předmětu se bude zkouška konat. Na závěr zkušební komise rozhodovala o známkách z každé části zvlášť. Uchazeč mohl být hodnocen známkami výborně, chvalitebně, uspokojivě, dostatečně a nedostatečně. Uchazečům bylo následně vydáno vysvědčení, v němž bylo uvedeno hodnocení o způsobilosti k učitelskému stupni a vyučovací jazyk, ve kterém může učitel učit (Tichá, 2009).

U učitelů měšťanských škol byl způsob získávání odborné kvalifikace obdobný. Uchazeč si podal přihlášku ke zkoušce a zároveň musel připojit životopis a přehled dosaženého vzdělání, dále doložit způsobilost k vyučování na obecných školách a potvrzení o minimálně tříleté praxi na obecné škole. Zkouška se pak konala výběrem jedné z nabízených skupin předmětů, a to buď mluvnicko-historická, přírodovědecká nebo matematicko-technická skupina, v nichž se zkoušela hlavně pedagogika (Tichá, 2009).

Pro učitele, kteří působili na středních školách, bylo stanoveno, že musí získat vysokoškolské vzdělání (Krejčí, 1993).

4.3 Ředitelé škol v letech 1900 – 1918

Postavení ředitelů škol se na počátku 20. století oproti předcházejícímu období zásadním způsobem nezměnilo.

V roce 1905 vydalo Ministerstvo věcí duchovních a vyučování Nařízení, jímž byl vydán definitivní řád školní a vyučovací pro školy obecné a měšťanských. Řád stanovil, že v čele škol stáli buď správci škol, nebo ředitelé škol. Jmenování správců a ředitelů obecných a měšťanských škol bylo v kompetenci zemských školských úřadů, které zároveň vykonávaly funkci nadřízeného orgánu (Říšská sbírka zákonů 1848 – 1918).

Podmínka, že správcem či ředitelem školy se mohl stát jen učitel, zůstala zachována. Zároveň byla vyžadována způsobilost k vyučování náboženství. Splněna byla tím, že správce mohl vyučovat náboženství, ke kterému patřila většina žáků dané školy. Nezbytností bylo i splnění kvalifikačních předpokladů pro učitele, tj. získání odborné způsobilosti.

Kompetencí ředitele bylo sestavovat rozvrhy hodin, určovat třídní učitele a také personální zajištění výuky předmětů na dané škole. Následně vše schvalovala učitelská konference. Odpovědností ředitele bylo dohlížet na správu celého ústavu a současně zodpovídat za dodržování zákonů, nařízení a ustanovení školních úřadů a orgánů dozírajících na oblast školství. (Říšská sbírka zákonů 1848 – 1918).

Ve vztahu k nadřízeným orgánům musel správce vést povinnou dokumentaci. Patřily k ní školní kronika, inventář, jednací protokoly, knihovní katalogy, seznamy knih pro chudé, třídní knihy a třídní katalogy. Dokumenty musely být uspořádány do indexu normálí, svázané a uloženy (Říšská sbírka zákonů 1848 – 1918).

Povinností správce bylo seznamovat se s výnosy školních úřadů a dále s nimi seznamovat učitelský sbor. Byl i určenou osobou pro jednání s nadřízenými orgány v případě nejrůznějších požadavků ze strany učitelů. Jedině v případě stížnosti na nedodržování zákonů mohli učitelé učinit oznámení přímo okresnímu školskému úřadu (Říšská sbírka zákonů 1848 – 1918).

Správce školy byl podle výše uvedeného nařízení povinen zřizovat učitelské konference, kde současně působil jako předseda. Tyto učitelské konference se měly scházet pravidelně jednou měsíčně a členy byli všichni učitelé dané školy. Na konferencích byly řešeny otázky z oblasti výchovně vzdělávacího procesu, tj. hodnocení vzdělávání, kázeň. Současně zde byli učitelé seznamováni s novými nařízeními nadřízených orgánů, stavem školního zařízení a materiálního vybavení. Povinností také bylo vyhotovení protokolu o jednání učitelské konference (Říšská sbírka zákonů 1848 – 1918).

Výkon funkce správce zavazoval také k dodržování povinností směrem k učitelskému sboru. Správce měl podřízené vést k respektování povinností a zároveň je podporovat ve výkonu učitelské profese. To vše měl činit osobní příkladem a poskytováním odborných rad. Současně měl ovlivňovat jejich chování, tak aby bylo zajištěno dobré jméno školy. Z tohoto důvodu byla správci uložena povinnost být ve škole v době vyučování a zároveň sledovat výsledky edukačního procesu, a to např. formou hospitací (Říšská sbírka zákonů 1848 – 1918).

5 Období 1918 – 1938

5.1 Výchova a vzdělání 1919 - 1938

Po vzniku samostatného československého státu zůstaly v platnosti všechny zákony z doby Rakousko-Uherska, které byly postupně nahrazovány novými. V roce 1920 byla vydána ústava, která obsahovala prohlášení, že oficiálním jazykem je jazyk československý, ale zároveň zaručovala menšinám právo používat jazyk vlastní. Československo bylo zároveň prohlášeno parlamentní republikou.

Československo v počátcích první republiky zaznamenalo velký rozvoj, a to jak hospodářský, tak i kulturní, literární a umělecký. Tento stav však nevydržel dlouho, protože v 30. letech došlo k velké hospodářské krizi, která zpomalila celkový hospodářský růst země. V důsledku krize, která s sebou přinesla vysokou míru nezaměstnanosti, docházelo k růstu nacionalismu. Uvědomování si tohoto stavu a politický vývoj v Německu přiměly stát k tomu, že se více zajímal o zajištění obrany země. V té době vznikala nejrůznější opevnění kolem státních hranic a zároveň se zvýšily výdaje na armádu. Československo se také stalo azylovou zemí pro emigranty hlavně z Německa, kteří utíkali před nacistickým režimem. Z tohoto důvodu se Československo dostalo do diplomatické izolace. Ani jiné evropské státy se nedokázaly patřičně hájit, a tak v roce 1938 anektoval Hitler Rakousko. I přesto se Československo nevzdalo a snažilo se na německý nátlak reagovat smírně. Avšak ani to nepomohlo a po podpisu mnichovské dohody 29. září 1938, kdy se jednání zúčastnili zástupci Itálie, Německa, Francie a Velké Británie, byly odtrženy pohraniční oblasti. Další nároky pak následně začaly uplatňovat i Polsko, Maďarsko, a tak se československý stát stal asi o 1/3 menší a nebyl schopen se dále bránit před německým nátlakem. Nakonec byl v roce 1939 obsazen a vznikl Protektorát Čechy a Morava (Čornej, 2003).

Odpovědnost za vzdělávání přešla na nové Ministerstvo školství a národní osvěty, které vzniklo v listopadu 1918. Toto ministerstvo mělo odpovědnost za veškeré školství, kromě školství zemědělského, které mělo ve své působnosti Ministerstvo zemědělství. Ministerstvo tvořilo prezidium a nejdříve mělo osm a později sedm odborů. Oblast školství spadala přímo pod prezidium, kde fungovalo studijní oddělení, které mělo na starosti zejména organizaci školství, vzdělávání učitelů, učební osnovy

apod. Ostatní odbory měly ve své kompetenci všechny záležitosti národních a mateřských škol, středních škol, učitelských ústavů, opatroven, vysokých škol, vědecký ústavů, univerzit, církevní záležitosti a dalších (Hledíková, 2005).

Další změny nastaly u organizace školských úřadů. Místních školní rady byly zřizovány v každé obci, ve které byla škola, a to na čtyřleté funkční období. Dohled nad radami vykonávali zemští školní inspektoři. Rady byly tvořeny předsedou a náměstkem, kteří byli voleni ze zástupců školní rady. Dalšími členy byli zástupci školy, které volila učitelská konference a ze zástupců obce, kteří byli voleni obecním zastupitelstvem. Nadřízeným orgánem místních školních rad byly okresní školní výbory, jež byly zřizovány pro jednotlivé školské okresy. V případě, že v daném okrese byly i jiné národnostní skupiny, byly zřízeny výbory anebo odpovědnost byla na nejbližším školním okrese daného jazyka. V čele výboru byl předseda, kterým byla přednosta okresního úřadu (okresní hejtman). Výbor ještě tvořili odborní referenti, kteří byli okresními školními inspektory a zástupci učitelstva a občanů. V případě statutárních měst plnily funkci okresních školských výborů městské školské výbory, v jejichž čele stál starosta města. Institucemi, které byly nejvyšším školským úřadem, byly zemské školské rady, kam byli členové voleni na šestileté funkční období. Tyto úřady byly členěny na dvě oddělení. Čelním představitelem byl přednosta zemské správy politické nebo jím určený zástupce. Radu dále tvořili referenti pro správu a zemští školní inspektoři, zástupci samosprávy a náboženských skupin (Hledíková, 2005).

Vliv církve na školství byl již zcela omezen, a to výnosem ministerstva z listopadu 1918. V tomto výnosu bylo uvedeno, že náboženství již není součástí výuky a na učitele i žáky nesmí být v tomto směru vyvíjen nátlak (Veselá, 1992).

V poválečné době sílil tlak na vytvoření jasného a jednotného školského systému, který přinese demokratizaci vzdělávání, nezávislost a plnoprávnost pro učitele. Dalším cílem bylo to, aby byly vypracovány osnovy, učebnice a zajistila se vědecká a občanská svoboda výchovných metod a nastavilo i materiální zajištění učitelů. Zároveň byl vznesen požadavek na zrušení celibátu u učitelek a návrhy na vysokoškolskou přípravu učitelů (Kodedová, 1972).

Tyto snahy se měly alespoň částečně změnit už v roce 1922, kdy byl vydán tzv. Malý školský zákon, který se vztahoval na všechny školy. Tímto zákonem došlo hlavně ke sjednocení obsahové a organizační struktury u národních škol. Měšťanské školy měly používat název občanské školy. Byly zavedeny nové učební předměty,

kterými byly ruční práce pro chlapce a domácí nauky pro dívky. Zákon ustanovil, že povinná školní docházka bude trvat 8 let, a to bez možnosti úlev (Veselá, 1992).

V počátcích nového státu sílil i tlak na to, aby byl změněn celý systém vzdělávání. O reformu se zasazovali zástupci českých učitelů. Nejvýznamnějším představitelem byl Václav Příhoda, který byl docentem pedagogiky na Karlově univerzitě. Jeho snahou bylo dosáhnout toho, že školy budou přístupné všem vrstvám, a to na obou stupních škol. Svým plánem chtěl vytvořit jednotné školy, které budou vnitřně diferenciované (Kasper, 2008). Tyto snahy se však nepodařilo zcela uskutečnit. Byly sice zřízeny reformní školy, ale změně nebylo dosaženo. Jistý posun se dotkl zřizování měšťanských škol. Podle zákona z roku 1935 měly být zřizovány tzv. újezdni měšťanské školy. Tyto školy měly být zřizovány na venkovských obcích, čímž mělo být dosaženo, že se bude venkovské mládeži dostávat neúplného středního vzdělání. Školy měli mít spádovou oblast max. 5 km a na financování se měly podílet obce, okresy a země (Kuzmin, 1981). Další reformní snažení přerušila okupace.

5.2 Učitelé v letech 1919 - 1938

Změny, které sebou přinesl vznik první republiky, se jen velmi málo dotýkaly problematiky vzdělávání učitelů. Učitelé měli být i nadále připravováni na čtyřletých učitelských ústavech, které byly ukončovány maturitní zkouškou. Poté museli absolvovat dvouletou praxi učitelé obecných a tříletou praxi učitelé občanských škol. Pak mohli požádat o vykonání zkoušky odborné způsobilosti. Dokladem o tom, že je učitel plně kvalifikovaný, bylo vysvědčení o zkouškách odborné způsobilosti.

Učitelé středních škol a gymnázií i nadále museli získat vysokoškolské vzdělání. Toto vzdělání získali složením státních zkoušek a splněním zkoušky učitelské způsobilosti. Zkouška se konala před státní zkušební komisí v Praze, Brně a v Bratislavě. Po získání této zkoušky se mohl učitel zúčastnit konkurzu na volné učitelské místo. V případě, že byl uchazeč u konkurzu úspěšný, byl ministrem školství na návrh zemské rady jmenován (Novotný, 2006).

Potřeba mít kvalitní a vzdělané učitele vedla k tomu, že v roce 1921 vznikla Škola vysokých studií pedagogických. Jejím cílem bylo dále vzdělávat učitele, kteří již

vyučovali. Zároveň zde byli i studenti, kteří studovali vysokou školu a rozhodli se, že po skončení studia se budou věnovat učitelskému povolání (Krejčí, 1993).

Změny ve vzdělávání učitelů se dotkly i přípravy učitelek domácích nauk a učitelek mateřských škol. Tyto učitelky měly být vzdělávány v odborných učitelských ústavech, jež byly zřizovány při učitelských ústavech. Na konci studia se skládala komisionální zkouška. Po úspěšném složení mohly učitelky vyučovat domácí nauky na lidových školách a teprve po dvouleté praxi mohly absolvovat zkoušku odborné způsobilosti pro školy měšťanské (Somr, 1987).

5.3 Ředitelé škol v letech 1919 – 1938

Vzdělávání ředitelů se v tomto období významným způsobem nezměnilo. Ředitel školy (správce školy) musel i nadále splňovat kvalifikaci učitele, tj. získat potřebné vzdělání na učitelském ústavu a složit zkoušku učitelské způsobilosti, což se týkalo učitelů a ředitelů obecných a občanských škol. Ředitelé středních škol museli získat vysokoškolské vzdělání a zkoušku učitelské způsobilosti. Na pozici ředitele gymnázia a reálky byli uchazeči jmenováni přímo prezidentem republiky (Novotný, 2006).

I další požadavky na ředitele škol zůstaly téměř nezměněny. Ředitel školy i nadále musel být morálně i trestně bezúhonný. Podle vládního nařízení č. 473/1919 Sb., o provedení změny § 48 říšského zákona o školách obecných musel být občanem s československou státní příslušností. Při výběru se již nezohledňovala náboženská příslušnost, ani zda jsou způsobilí k vyučování náboženství.

Při výběru vhodných kandidátů na pozici správce školy bylo přihlíženo hlavně ke kvalifikovanosti daného uchazeče. Rozhodujícím bylo i to, zda byl legionářem či válečným invalidou. V takovém případě jim měla být dána přednost. Zákonem č. 226/1922 Sb., jímž se měnily a doplňovaly zákony o školách obecných a o občanských bylo stanoveno, že v případě více zájemců na ředitelské místo se má rozhodovat podle toho, jestli se jedná o chlapeckou či dívčí školu. V takové případě měli přednost učitelé u chlapeckých škol a učitelky u škol dívčích. Při jmenování skládali ředitelé či správci škol přísahu. Propuštění ředitele školy bylo možné na základě disciplinárního řízení. (Matulová, 2007).

Ředitelé škol byl odpovědní okresním školním výborům, které nahradily zemské školské úřady. Jeho odpovědnost spočívala zejména v tom, že předkládal rozvrhy hodin, vedl spisy žáků, dohlížel na dodržování povinné školní docházky. Současně působil i jako prostředník při vyřizování žádostí učitelů vůči nadřízeným orgánům. K povinnostem ředitele školy také patřilo seznamovat nadřízené orgány se stavem učitelského sboru, tj. poskytovat informace o penzionování, přeložení nebo ustanovení učitelů.

Ředitel školy byl dále povinen písemně oznamovat čerpání své vlastní dovolené. Mohl jí čerpat pouze v době prázdnin za předpokladu, že v jeho nepřítomnosti budou všechny nezbytné záležitosti vyřízeny. Tato možnost byla přípustná pouze v případě, že nebyla vyžadována jeho osobní zainteresovanost (Matulová, 2007).

Při správě dané školy bylo povinností ředitele či správce dbát na to, aby byl zaručen bezproblémový chod celé školy. V tomto směru se musel starat o školní knihovnu, školní majetek a další nezbytné úkoly vedoucí k zajištění provozu školy (Matulová, 2007).

Další povinností bylo vést učitelský sbor. Toho mělo být dosaženo tím, že ředitel školy byl vždy dobrým příkladem pro ostatní členy sboru a zároveň je podporoval při jejich dalším rozvoji (Matulová, 2007).

Ve výchovně-vzdělávacím procesu byl povinován dohlížet na dodržování školního řádu. Ředitel také rozhodoval o udělování trestů žákům. Jeho povinností bylo konat časté hospitace na hodinách učitelů a zároveň schvalovat vzájemné hospitace učitelů. Ředitel školy musel dohlížet na dodržování povinné školní docházky a v případě jejího nedodržování upozornit nadřízené orgány. Zárukou, že bude na výchovně-vzdělávací proces dohlíženo, byla povinnost přítomnosti ředitele školy v době vyučování v budově školy. Vyučovací povinnost ředitelů škol měl být pouze v takové rozsahu, aby jim umožnila plně plnit úkoly v oblasti správy školy (Matulová, 2007).

V oblasti ekonomicko-správní zodpovídal ředitel školy za vedení mzdové agendy a řádné zdanění platů učitelů. Nadřízeným orgánům sděloval informace týkající se platových postupů učitelů dané školy (Matulová, 2007).

6 Období 1939 – 1945

6.1 Výchova a vzdělání v letech 1939 - 1945

Ačkoliv se Československo snažilo vyrovnat s dopadem mnichovské dohody a s Německem stále udržovat dobré vztahy, nebylo mu to v tomto směru nic platné. Adolf Hitler, jakožto hlavní představitel nacistického Německa, měl zcela jiné představy. Jeho snahou bylo ovládnout Československo, což se mu nakonec i za pomoci Hlinkových gard (slovenští separatisté) povedlo. Dne 15. března 1939 bylo Československo okupováno německými vojsky a následující den bylo vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. V čele protektorátu stál prezident, kterým v té době byl Emil Hácha. Správu státu řídil říšský protektor Konstantin von Neurath, který do čela říšského úřadu dosadil Karla Herrmana Franka. Vedle tohoto úřadu fungovaly i další orgány, jimiž byly landráty a hlavně německé bezpečnostní složky – gestapo a Sicherheitsdienst. V tomto okamžiku se Československo stalo nebezpečné hlavně pro německé emigranty, ale i další občany, kteří neodpovídali představám o „čisté rase“. Jednalo se hlavně o Židy a Romy. Část těchto lidí ještě stihla zemi opustit, ale někteří již takové štěstí neměli a byli transportováni do koncentračních táborů. Na území Československo to byl Terezín, který fungoval jako tzv. „brána smrti“ (Čornej, 2003).

Občanům Československa se v té době nevedlo dobře ani po stránce ekonomické. Svou nevoli dával český národ najevo nejrůznějšími protesty, což nakonec vyústilo v uzavření vysokých škol, čemuž předcházela smrt mladého studenta Jana Opletala, který byl postřelen při oslavách výročí vzniku ČSR. České vysoké školy byly uzavřeny dne 17. 11. 1939 a 1200 studentů bylo převezeno do koncentračních táborů a 9 hlavních funkcionářů bylo zastřeleno. Vedle protestů uvnitř protektorátu se začal formovat i zahraniční odboj. V Londýně to byla skupina kolem Edvarda Beneše, který emigroval ihned po okupaci a vytvořil zde prozatímní vládu, v jejímž čele stál jako prezident. Dalšími, kteří se snažili o odbojovou činnost, byli vojáci, kteří působili hlavně ve Velké Británii. Tato situace nakonec vyústila k výměně říšského protektora, kterým se stal Reinhard Heydrich, snažící se o okamžité ukončení činností všech odbojových organizací, k čemuž mu dopomohlo vyhlášení stanného práva. Podmínky pro život začaly být neúnosné a v důsledku vedly k atentátu na Heydricha. Zbývající

roky nebyly pro český národ stále nijak příznivé, ale nakonec za pomoci spojeneckých armád se podařilo ukončit nacistický teror a znovu navrátit svobodu (Čornej, 2003).

Období okupace a protektorátu bylo pro české školství období velmi těžkým. Již 6. dubna 1939 vydalo Ministerstvo školství příkaz k tomu, že je nutno respektovat nové politické řízení. Další povinností bylo být oddaný německé říši a ctít vůdce. Následně byly zavřeny české vysoké školy, a to až do konce války (Novotný, 2006). Povinným vyučovacím jazykem se měla stát němčina. Snahou bylo dosáhnout germanizace, čemuž mělo napomoci odstranění všeho, co připomínalo národní svébytnost a pokrokovost (Somr, 1987).

Nejvyšším orgánem zůstalo Ministerstvo školství a národní osvěty, které mělo dohlížet na vzdělávání. Zpočátku školská správa fungovala stále stejným způsobem, jen do vedení škol byli ustanoveni říšští pověřenci. Následně nařízením z roku 1942 byly zrušeny zemské školské rady a jejich povinnosti převzaly zemské úřady. Na těchto úřadech pak byla zřízena školská oddělení. Ostatní školské orgány fungovaly až do roku 1943, poté byly zrušeny i okresní (městské) školské výbory a místní školské výbory. Novou organizací, která měla dohlížet na mládežnická sdružení, bylo Kuratorium pro výchovu mládeže (Hledíková, 2005).

Nacistická propaganda zasahovala i do fungování škol. Byly provedeny zásahy do učebních plánů a rozvrhů hodin. K tomuto účelu byla zřízena Komise pro revizi učebnic. Do škol byla zavedena povinná výuka německého jazyka. Na středních školách se některé předměty dokonce vyučovaly v němčině, oproti tomu jiné předměty bylo zakázáno vyučovat (filozofie, dějepis a dějiny literatury). Některé školy byly redukovány a následně rušeny. Rušeny byly i takové školy, na kterých byly zaznamenány protiríšské projevy. Transformace vzdělávání se dotkla i středních škol. I tyto školy byly redukovány (Somr, 1987).

Změny se dotkly i přijímání žáků do škol. Na školách, kde se vyučovalo česky, došlo k úpravě organizačních struktur škol. Novými školami se staly výběrové školy hlavní, které nahradily měšťanské školy. Reálná gymnázia se stala základním druhem školy střední. Vzdělávání na klasických gymnáziích bylo určeno jen chlapcům (Novotný, 2006).

Nejméně postiženými oblastmi vzdělávání bylo vzdělávání učňovské a odborného školství (Veselá, 1992).

6.2 Učitelé v letech 1939 – 1945

Postupná germanizace se dotkla i vzdělávání učitelů na učitelských ústavech. Od školního roku 1941/1942 se čtyřleté učitelské ústavy staly pětiletými. Připravovat se zde mohli již žáci od 14 let. Podmínkou bylo splnění přijímací zkoušky. Další změny se dotkly obsahové náplně studia. Velký důraz byl kladen hlavně na tělocvik, německý jazyk, český jazyk a dějiny Velkoněmecké říše. Dalšími předměty byly zeměpis, umělecká výchova, zpěv a hudba, matematika, fyzika, chemie, přírodopis, školní zdravotní péče, nauka o zemědělství a školní zahradě, ruční práce a další nepovinné předměty. Závěrečné písemné zkoušky se skládaly z němčiny, češtiny a pedagogiky. Součástí závěrečných zkoušek byly ústní zkoušky. Budoucí učitel tak musel složit zkoušky z němčiny, češtiny a ze dvou kombinací volitelných předmětů. Na výběr bylo z kombinace pedagogiky, dějin Velkoněmecké říše a zeměpisu nebo z matematiky přírodopisu, fyziky a chemie (Veselá, 1992).

Nelehká situace v Československu ke konci války měla neblahý vliv nejen na vzdělávání učitelů, ale i na chod škol. Ke konci války bylo mnoho škol uzavřeno a budovy sloužily vojákům. Učitelé a žáci byli posíláni na nucené práce.

6.3 Ředitelé škol v letech 1939 – 1945

U ředitelů škol se stále požadovalo vzdělání stejné jako pro učitele, a to podle Hassnerova zákona z roku 1869.

Vzdělávání probíhalo na učitelských ústavech a zpočátku i na českých vysokých školách, které připravovaly učitele středních škol. Od roku 1939 až do konce války byly české vysoké školy uzavřeny a všichni učitelé se měli připravovat na učitelských ústavech.

Kvalifikaci získal učitel tím, že po čtyřech letech studia složil maturitní zkoušku a po dvou letech výkonu práce pomocného učitele vykonal zkoušku učitelské způsobilosti. V průběhu války se studium na učitelských ústavech prodloužilo na pět let (Veselá, 1992).

Zkouška učitelské způsobilosti se i nadále skládala před zkušební komisí a skládala se ze tří částí – písemné, ústní a praktické (Tichá, 2009).

Výběr budoucích ředitelů se uskutečňoval na základě konkurzu. Jejich jmenování prováděl prezident republiky, a to na návrh ministerstva a usnesení vlády. Povinnosti ředitele bylo dohlížet na dodržování zákonů, nařízení a dále vykonávat činnosti spojené s řízením pedagogického sboru na dané instituci (Slavíková, 2003).

Povinností řediteli školy bylo dohlížet na to, že je ve škole vyučován německý jazyk a žáci jsou vedeni k respektování soužití s německým národem.

V této době se platné zákony nijak blíže nezabývaly povinnostmi či kompetencemi ředitelů škol.

7 Období 1946 – 1989

7.1 Výchova a vzdělání v letech 1946 - 1989

Po skončení války Československá republika již neměla stejné území jako předtím. Po dohodě byla Podkarpatská Ukrajina připojena Sovětskému svazu. Další změny se týkaly německého obyvatelstva, které bylo postupně odsunuto nejen za hranice Československa, ale i z Polska a Maďarska (Čornej, 2003).

Vlády se ujímá nová vláda, v níž byly zástupci komunistické strany Klement Gottwald, Václav Kopecký, Václav Nosek, Julius Ďuriš. Do čela se postavil Edward Beneš, který podporoval jejich tzv. Košický vládní program, jehož cílem bylo postupně vytvořit systém lidové demokracie. Podstatou bylo vytvoření svazku povolených stran, které byly součástí zahraničního odboje a byly by součástí Národní fronty. Zároveň došlo k vydání tzv. Benešových dekretů, které umožňovaly potrestání Němců, Maďarů a kolaborantů. A tak se některý majetek ocitá v majetku státu, což se týkalo hlavně dolů, bank, pojišťoven a průmyslu (Čornej, 2003).

Rusko v čele se Stalinem zvyšovalo tlak na československé komunisty, aby se snažili o ovládnutí Československa, což záhy učinili. Zvyšováním tlaku ještě větším znárodnováním, vytvářením lidových milic se postupně dostali k moci, což vyvrcholilo 25. února 1948. Zástupci komunistů ovládli ministerská místa, která uvolnili přechozí ministři ve snaze protestovat vůči této situaci. Československo se ocitá pod novou diktaturou, ze které se nevymanilo až do roku 1989. Vládnoucí moc měla komunistická strana, jež se snažila udržet svou pozici omezováním práv a svobod občanů. Jako nástroj zvolili politické procesy, jimiž se snažili o udržení moci (Čornej, 2003).

Ani hospodářská situace Československá nebyla nijak příznivá, spíše naopak. V důsledku této situace došlo v roce 1953 k měnové reformě, která s sebou přinesla další propad životní úrovně občanů. Uvědomování si této situace a zároveň vlna stávek donutily stát k řešení situace, a tak došlo omezování kolektivizace a podpory těžkého průmyslu (Čornej, 2003).

V roce 1960 byla přijata nová ústava a došlo i ke změně názvu státu na Československou socialistickou republiku. Postupně docházelo k uvolňování tlaku, a to zejména v oblasti kultury. Snahou bylo poskytnout co nejvíce informací, které podpoří

další rozvoj společnosti. Ačkoliv byla 60. léta poměrná uvolněná a přála hlavně kulturní svobodě, celá tato éra neměla dlouhého trvání.

V srpnu 1968 došlo k násilnému obsazení Československa vojsky „spřátelených zemí“. Do čela státu se dostávají zástupci komunistické strany, kteří jsou schvalováni Moskvou. Znovu se začalo využívat politických procesů jako nástroje pro prosazování politické vůle. Nepřátelé režimu byli pod dohledem státu a často museli vykonávat práci v místech, kde jim nebylo umožněno setkávat se lidmi, byli například topiči nebo nočními hlídači. Trestány byly děti rodičů, kteří byli v hledáčku zástupců režimu. Těm často nebylo umožněno studovat (Čornej, 2003).

Jistá snaha o změnu přišla v roce 1977, kdy byla podepsána Charta 77, ve které byl zformulován požadavek, aby přestala být porušována lidská práva a začaly se dodržovat mezinárodní přísliby. Přestože se jednalo o velmi významný dokument, který podepsalo velké množství významných osobností, nedostalo se mu potřebné podpory. I přesto skupina chartistů fungovala i nadále. Velkého významu se jim dostalo v 80. letech, kdy se komunistický režim dostal do stagnace a nedokázal patřičně reagovat. Celá situace nakonec vyústila ve vlnu demonstrací, které začaly již při oslavách 20. výročí sovětské invaze v srpnu 1988. Následovaly další demonstrace v listopadu 1988, v lednu 1989, 1. května a 21. srpna 1989, jež se dařilo restrikcemi potlačovat (Čornej, 2003).

Nejvýznamnější demonstrace přišla 17. listopadu 1989. Jednalo se o demonstraci vysokoškoláků u příležitosti 50. výročí popravy devíti studentských funkcionářů a uzavření vysokých škol. Demonstrace byla nelidským zásahem proti demonstrantům znovu potlačena. Proti tomuto zásahu se zvedla vlna odporu a bylo požadováno vysvětlení a vyšetření. Okolnosti nakonec vyústily ve stávkou studentů a divadel, jež byla prohlášena za tzv. sametovou revoluci. Hlavní představitelem hnutí byl Václav Havel, který stál v čele hnutí Občanské fórum a následně byl 29. prosince 1989 zvolen prezidentem republiky (Čornej, 2003).

V poválečném uspořádání se nejvyšším školským orgánem stalo Ministerstvo školství a osvěty, jehož název byl v roce 1948 změněn na Ministerstvo školství a umění. Poté v roce 1952 bylo řízení některých škol převedeno pod správu jiných ministerstev, např. školy se zaměřením na zemědělství pod Ministerstvo zemědělství. Po vydání vládního nařízení č. 6/1953 vznikají dvě samostatná ministerstva, a to Ministerstvo školství a osvěty a Ministerstvo vysokých škol. Toto rozdělení však

nemělo dlouhého trvání a obě ministerstva jsou znovu spojena v Ministerstvo školství, ze kterého bylo odděleno Ministerstvo osvěty, a to až do roku 1956.

Na základě nařízení z roku 1960 bylo stanoveno, že kontrolu nad dodržováním ideového a pedagogického myšlení ve školách přísluší jen Ministerstvu školství a kultury. Toto ministerstvo změnilo svůj název na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, a to zákonem č. 60/1988 (www.msmt.cz).

Ministerstvo školství řídilo všechny druhy a stupně škol. Vydávalo právní dokumenty, kterými byly školy zřizovány. Ministerstvo rozhodovalo o síti středních škol a zvláštních školních zařízení. Zároveň vykonávalo dohled nad výkonem školní inspekce. Dalšími organizacemi, které byly podřízeny ministerstvu, byly vysoké školy, výzkumné ústavy pedagogické a státní pedagogické nakladatelství (Hledíková, 2005).

Výkonem veřejné správy ve školství byly pověřeny národní výbory, které se staraly o všechny školy od mateřských po střední. Výbory mohly tyto školy zřizovat i rušit a zároveň jim poskytovaly odborné vedení (Hledíková, 2005).

Na základě zákona z 21. dubna 1948 (Školský zákon) došlo k naplnění záměru z předválečného období, a to vytvoření jednotného školství. Zákonem byl vytvořen jednotný školský systém a i jednotné typy škol. Podle tohoto zákona měla veškerá mládež dostat jednotnou výchovu na všech školách, které tvoří jednotnou soustavu (Somr, 1987).

Školská soustava se tak začala členit na školy mateřské, které byly určeny pro děti od 3 do 6-ti let věku dítě. Dále na školy národní, tedy školy 1. stupně jednotné školy, které byly pětileté. Dalším stupněm byly školy střední, tj. 2. stupeň jednotné školy, a školy 3. stupně. Tyto školy byly dále členěny na školy povinné a výběrové. Povinné školy nahradily školy učňovské a byly označovány jako základní odborné školy. Povinné byly z toho důvodu, že je museli navštěvovat všichni ti, kteří nepokračovali na žádné výběrové škole. Výběrovými školami byla čtyřletá gymnázia a vyšší odborné školy, které byly tvořeny různými typy škol; studium na nich bylo dvouleté nebo tříleté (Vališová, 2007).

Nepříznivá hospodářská situace si velmi brzy vynutila zásah do systému povinné školní docházky, a tak byla v roce 1953 zavedena osmiletá a jedenáctiletá střední škola, přičemž tři poslední ročníky střední školy byly výběrové a nahrazovaly tak gymnázium. Tím bylo docíleno zkrácení povinné školské docházky (Vališová, 2007).

Další novelou, která byla již v pořadí třetí, bylo v roce 1960 vydání zákona O soustavě výchovy a vzdělání, který znovu zaváděl devítiletou povinnou školní docházku, která se měla uskutečňovat na základních devítiletých školách. Zákonnou úpravou bylo změněno i vzdělávání na středních školách. Nově vznikla odborná učiliště, učňovské školy, střední odborné školy a střední všeobecné vzdělávací školy (Vališová, 2007).

Po vydání nového školského zákona v roce 1978 byla zavedena povinná desetiletá školní docházka. Ta byla splněna tak, že žák musel povinně absolvovat základní školu a pak ještě strávit 2 roky na některé střední škole. Vzdělávání na základní škole bylo znovu osmileté, rozdělené na dva čtyřleté stupně, tj. 1. a 2. stupeň. Střední školství bylo členěno na střední odborné školy, gymnázia a střední odborná učiliště. Všechny tyto typy škol byly čtyřleté a ukončovány byly maturitní zkouškou. Složení maturitní zkoušky pak opravňovalo k možnosti studia na vysoké škole. Vedle těchto škol fungovaly i další střední školy, které vzdělávaly ve dvouletých a tříletých studijních oborech (Vališová, 2007).

Tento způsob vzdělávání byl zachován až do roku 1989, přičemž byl sice v roce 1984 vydán nový školský zákon, ale ten nijak významně neovlivnil do té doby fungující školský systém.

7.2 Učitelé v letech 1946 – 1989

Nová etapa československý dějin, která byla poznamenána snahami o vytvoření socialistického státu, se odrazila i ve vzdělávání učitelů. Sílící pozice komunistické strany a přesvědčení o nutnosti změny, která zaručí demokratizaci vzdělávání, byly v prvních poválečných letech tím nejdůležitějším cílem.

Na základě Dekretu prezidenta republiky z 24. října 1945 bylo stanoveno, že učitelé všech druhů a typů škol se budou připravovat na pedagogických a jiných fakultách vysokých škol. Z tohoto důvodu byly v roce 1946 zřízeny pedagogické fakulty, které připravovaly učitele všech stupňů škol. Tyto pedagogické fakulty měly být zřizovány na všech univerzitách v Československu. Zodpovědnost za zřizování těchto fakult byla ponechána vládě. Následně bylo pro pedagogické fakulty vydáno vládní nařízení, jímž byl vydán statut fakult, a který stanovoval délku studia pro učitele.

Podle tohoto dokumentu se měli na pedagogických fakultách vzdělávat učitelé mateřských, obecných, měšťanských škol a učitelé škol pro mládež vyžadující zvláštní péči. Pro učitele středních škol bylo stanoveno, že se budou vzdělávat na pedagogických fakultách, a to jen v případě, že se nevzdělávali v pedagogických oborech na jiných fakultách. Délka studia byla rozdělena podle toho, pro jaký typ školy se měli učitelé připravovat. Rozdělení bylo následující – 4 semestry pro učitelky mateřských škol, 6 semestrů pro učitele škol obecných a měšťanských a 8 – 10 semestrů pro učitele středních škol. Vedle přípravy budoucích učitelů připravovaly pedagogické fakulty i učitelé v tzv. činné službě. Po absolvování studia získali učitelé stejné vzdělání jako studenti řádného studia (Somr, 1987).

Zavedením povinného vysokoškolského vzdělávání se Československo dostalo do popředí v celé Evropě. Stalo se první zemí, kde byli vysokoškolsky vzděláváni učitelé všech stupňů škol. Zároveň tím byly i naplněny předválečné snahy, jejichž cílem bylo připravovat učitele na vysokých školách. Hlavními zastánci těchto úvah byli Z. Nejedlý, L. Koubek, B. Bydžovský a O. Chlup, který se zároveň stal i prvním děkanem Pedagogické fakulty v Praze (Somr, 1987).

Nový způsob vysokoškolské přípravy učitelů všech stupňů škol byl v roce 1950 změněn. Na základně vládního usnesení se učitelé 1. stupně a učitelky mateřských škol měli vzdělávat na pedagogických gymnáziích. Tímto nařízením byla oddělena příprava učitelů 1. stupně od učitelů 2. stupně, kteří byli i nadále připravováni na pedagogických fakultách. Po složení závěrečné zkoušky na pedagogickém gymnáziu získal absolvent odbornou způsobilost k vyučování v 1. – 5. ročníku národní školy (Somr, 1987).

Významnou novelou, která zasáhla do vzdělávání učitelstva, bylo v roce 1953 vydání zákona č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů. Podle toho zákona bylo vzdělávání učitelů rozděleno následovně:

- **Tříleté pedagogické školy** - pro přípravu učitelek mateřských škol. Přijímány byly uchazečky, které ukončily osmileté střední školy a osmý postupný ročník jedenáctileté střední školy.
- **Čtyřleté pedagogické školy** - pro přípravu učitelů národních škol, tj. pro učitele prvního až pátého postupného ročníku střední školy a škol národních. Přijímání byli uchazeči, kteří měli ukončené stejné vzdělání jako v bodě předchozím.

- **Dvouleté vyšší pedagogické školy** – pro přípravu učitelů šestého až osmého postupného ročníku střední školy. Studium na těchto školách mohli absolvovat pouze ti, kteří úspěšně ukončili jedenáctileté střední školy, popř. pedagogické školy a školy výběrové.
- **Vysoké školy pedagogické** – pro přípravu učitelů devátého až jedenáctého postupného ročníku střední školy, učitelů pedagogických škol a odborných škol. Studentem se mohl stát pouze ten, kdo absolvoval a úspěšně ukončil jedenáctiletou střední školu.

Zpočátku se tento model přípravy budoucích učitelů jevil jako správné řešení. Studium se stalo prestižní záležitostí a zájem studentů i učitelů byl obrovský. Avšak tento způsob přípravy neměl dlouhého trvání. Na základě vládního nařízení z 31. července 1959 byly zřizovány pedagogické instituty vysokých škol, které měly připravovat učitele 1. a 2. stupně. Z tohoto důvodu měly zaniknout i dosavadní školy, které připravovaly budoucí učitele (Somr, 1987).

Pedagogické instituty měly být zřizovány ve všech krajských městech a byly určeny pro přípravu učitelů nejen 1. a 2. stupně, ale i pro učitele odborných předmětů na učilištích a učňovských střediscích. Studium bylo rozvrženo tak, že učitel prvního stupně se vzdělával 3 roky a učitel druhého stupně 4 roky, z čehož první dva roky měly společný základ (Somr, 1987).

V roce 1962 byly do koncepce vzdělávání učitelů zahrnuty změny, které se týkaly obsahové a organizační struktury studia. Nově se měli učitelé prvního stupně připravovat i na vyučování jednoho předmětu stupně druhého. Snahou bylo dosáhnout rovnoprávnosti postavení učitelů obou stupňů, ale v konečném důsledku to vedlo k tomu, že se na prvních stupních potýkali s nedostatkem kvalitních učitelů, protože většina z nich pak působila na druhém stupni škol (Somr, 1987).

Významným mezníkem, který se týkal vzdělávání učitelů, se stal rok 1964. V tomto roce byla přijata novela, jíž byly zřizovány pedagogické fakulty. Tyto fakulty nahradily do té doby fungující pedagogické instituty. Toto zákonné opatření bylo v roce 1967 změněno. Změna se týkala délky studia učitelů 1. – 9. ročníku, kteří se nově měli připravovat o jeden rok déle, tj. 4 roky. Další změna přišla v roce 1970, kdy byla zrušena povinná příprava jednoho předmětu druhého stupně u učitelů prvního stupně. Zároveň vznikl nový studijní obor pro učitele 1. – 5. ročníků základních devítiletých

škol a postupně vznikaly i další obory studia, např. studium speciální pedagogiky či studium učitelství pro mateřské školy (Somr, 1987).

Vědomí, že učitel musí splňovat všechny požadavky, které budou v souladu s politicko-ideovým záměrem, a že na jeho přípravu je potřeba klást velké nároky, vedlo k vydání závazné dokumentu, kterým mělo být těchto záměrů dosaženo. Dokument nově stanovoval 9 kategorií učitelství a také to, jakým způsobem budou učitelé připravováni.

- **Učitelství pro mateřské školy** - studium na středních pedagogických školách.
- **Učitelství pro 1. stupeň základní školy** – studium na pedagogických fakultách.
- **Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů** - studium na pedagogických, filozofických, přírodovědeckých, matematicko-fyzikálních fakultách a fakultách tělesné výchovy, příprava pro 2. stupeň základních škol a střední školy.
- **Učitelství odborných předmětů** - stejným způsobem jako učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů.
- **Učitelství praktického vyučování** – studium na středních školách zakončené maturitou a doplňkovým pedagogickým studiem na pedagogických fakultách či ekonomických, technických a zemědělských vysokých školách.
- **Učitelství pro lidové školy** – absolvování vysoké školy s uměleckým oborem a doplňkovým pedagogickým studiem. U hudebních a ostatních uměleckých oborů studiem konzervatoře a doplňkovým pedagogickým studiem.
- **Učitelství pro jazykové školy** - studium na filozofických nebo pedagogických fakultách.
- **Učitelství pro školy pro mládež vyžadující zvláštní péči** – studium za stejných podmínek jako učitel všeobecně vzdělávacích předmětů a doplňkovým studiem speciální pedagogiky.
- **Vychovatelství** – jakékoliv vysokoškolské studium učitelství. Vychovatelství pro mládež vyžadující zvláštní péči se studiem na pedagogických fakultách.

Tato nová koncepce poprvé spojila přípravu učitelů 2. stupně a přípravou učitelů středních škol. Tímto opatřením bylo dosaženo rovnoprávnosti vzdělávání učitelů základních i středních škol (Somr, 1987).

7.3 Ředitelé škol v letech 1946 -1989

V poválečném období zůstal v platnosti Hassnerův školský zákon, který byl nahrazen zákonem č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství. Tento zákon stanovil, že správou školy je pověřen ředitel školy.

Požadované vzdělání potřebné k výkonu funkce ředitele školy bylo v tomto období shodné se vzděláním, které musel splňovat učitel. Jejich příprava se řídila v dané době platnými školskými zákony.

V tomto období byla vydána celá řada zákonů vztahující se k oblasti škol, ale ty se jen velmi málo týkaly samotných ředitelů škol.

O výběru vhodných kandidátů na pozice ředitelů škol rozhodovaly národní výbory a významnou roli zde hrálo i to, zda je uchazeč členem komunistické strany. Ředitel školy musel školu ideologicky vést. Měl být vzorem pro všechny aktéry vzdělávacího procesu, tj. kolektiv učitelů, žáků i rodičů (Slavíková, 2003).

Zákonem č. 29/1984 Sb. o soustavě základních a středních (školským zákonem) bylo určeno, kdo může být pedagogickým pracovníkem. Podle této právní úpravy mohl být pedagogickým pracovníkem ten, kdo splňoval odbornou a pedagogickou způsobilost, byl bezúhonný a morálně vyspělý.

Vyhláškou č. 59/1985 Sb. o odborné a pedagogické způsobilosti byla stanovena pro ředitele prvního stupně povinnost vzdělání, které musel získat učitel základní školy, a délka praxe minimálně 7 let. Stejná délka pedagogické praxe byla vyžadována i pro ředitele druhého stupně základních škol a pro ředitele středních škol. Zároveň bylo vyžadováno vzdělání pro učitele na daném typu školy (Matulová, 2007).

Další podmínkou, kterou museli ředitelé škol splňovat, byla podle zákona č. 61/1985 Sb. o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků povinnost absolvovat funkční studium. Toto studium trvalo dva roky a ředitel či zástupce měly povinnost se do něj přihlásit nejpozději do dvou let od nástupu do funkce. Studium bylo ukončováno závěrečnou zkouškou před zkušební komisí. Zodpovědnost za organizování tohoto studia byla na krajských pedagogických ústavech, které spolupracovaly s ústředními ústavy a vysokými školami a odvětvovými vzdělávacími zařízeními. Tímto studiem byla získána způsobilost pro výkon funkce.

Ředitel školy byl osobou, která podle zákona č. 77/1978 Sb. nesla odpovědnost za činnost a výsledky školy. Jeho povinností bylo dbát na to, že je vše v souladu s ideovou, pedagogickou a odbornou úrovní. Dále měl povinnost řídit a kontrolovat práci ostatních pracovníků školy a zároveň vytvářet vhodné podmínky pro jejich práci. Podle zákona č. 79/1977 Sb. o jednotném systému vzdělávání učitelů škol poskytujících základní, střední a vyšší vzdělání a ostatních pedagogických a výchovných pracovníků byl ředitel školy povinen vést začínající učitele po dobu jednoho roku.

Jeho rozhodovací pravomoci ve vztahu k výchovně-vzdělávacímu procesu byly stanoveny zákonem. Ředitel školy tak rozhodoval o přijímání žáků ke vzdělávání a výchovných opatřeních.

V tomto období ředitelům škol ubyly povinnosti v oblasti ekonomicko-správní. Tyto povinnosti přešly na národní výbory, jež zajišťovaly pro školy investiční výstavby, provoz a údržbu. Dále zajišťovali náležitosti v oblasti pracovněprávních vztahů.

8 Období 1990 - 2004

8.1 Výchova a vzdělání v letech 1990 - 2004

Po pádu komunistického režimu se ČSFR znovu stává demokratickou zemí. Hlavou státu byl 29. 12. 1989 zvolen Václav Havel. V červnu 1990 se konaly první svobodné parlamentní volby. Došlo ke změně hospodářského charakteru státu, který byl změněn na tržní systém založený na soukromém vlastnictví, podnikání a konkurenci. Státní podniky měly být restrukturalizovány a následně privatizovány. Celý tento proces se však jevil jako zdlouhavý, a tak vznikl projekt kuponové privatizace, jehož hlavním zastáncem se stal Václav Klaus. Cílem privatizace bylo, že si všichni občané mohli zakoupit kuponovou knížku a jejím prostřednictvím získat akcie nabízených státních podniků. Vedle tohoto projektu se v roce 1991 rozjel i projekt velké privatizace, v němž byly nabízeny státní podniky konkrétním zájemcům, a to buď přímo, nebo formou veřejné soutěže (Čornej, 2003).

První porevoluční roky byly spojeny hlavně s přijímáním reformních změn. Tyto změny se však obešly bez nějakých velkých protestů. I přesto, že docházelo k takovým jevům, jakými byla např. nezaměstnanost. Postupně docházelo i k rozkolům mezi politickými stranami, které se začaly názorově lišit, což ve svém důsledku vedlo ke vzniku nejrůznějších skupin (Čornej, 2003).

V roce 1990 se objevily první spory se slovenskými poslanci, kteří nesouhlasili s návratem zpět k názvu Československá republika, a tak byl 20. dubna 1990 přijat název Československá federativní republika (ČSFR). Spory o název státu se zpočátku zdály jen malichernými, ale postupně sílil tlak ze strany Slováků a snahy o osamostatnění Slovenska. Tyto snahy byly nakonec naplněny. Po volbách v roce 1992 došlo k patové situaci, kdy na Slovensku zvítězily levicové strany a v Českých zemích pravicové strany. Tato patová situace se musela začít řešit, protože se nedařilo sestavit fungující vládu, ani parlament. Nakonec se vítězové voleb dohodli na rozdělení, a tak na základě rozhodnutí Federálního shromáždění z 25. listopadu 1992 zaniká Česká a Slovenská federativní republika a již 16. prosince 1992 byla vydána ústava pro samostatný český stát, kterým je od 1. 1. 1993 Česká republika. Novým prezidentem byl opět zvolen Václav Havel (Čornej, 2003).

Další politický vývoj byl i zpočátku více nakloněn pravicovým stranám, které znovu v roce 1994 vyhrály volby. Postupně však začalo docházet k zvětšování sociální rozdílů, což způsobilo, že v následujících volbách v roce 1996 sice vyhrála pravice, ale její vítězství nebylo dostačující k tomu, aby měla parlamentní většinu. A tak se tehdejší vládní koalice dohodla s nejsilnější opoziční stranou na toleranci vlády. Tato vládní křehkost však ve svém důsledku vládu jen omezovala. Prosazování zákonů bylo náročné a bylo založeno jen na hlasování jednoho člena opoziční strany. Další problémy se týkaly ekonomického růstu a také měly dopad na státní rozpočet. Vláda se je snažila svými opatřeními zvládnout, což se jí ne tak úplně podařilo. Její tzv. úsporné balíčky byly velmi nepříjemné, a to mělo pro pravicovou vládu dalekosáhlý dopad.

Tyto nepopulární kroky, stávky odborářů a problémy vládnoucí strany ODS s financováním strany nakonec vyústily v demisi vlády. Nová přechodná vláda byla jmenována jen na dobu, než budou vypsány nové parlamentní volby.

Po volbách v roce 1998 se situace z předchozích voleb opakovala, vítězem však byla levicová strana v čele s Milošem Zemanem. Opět došlo k dohodě o toleranci vlády a byla uzavřena tzv. opoziční smlouva mezi ČSSD a ODS. Vlády se tak ujímá levice, které se podařilo vyhrát i v následujících volbách (Čornej, 2003).

Česká republika se stala uznávaným evropským státem, který se podílel a podílí na mnoha mezinárodních akcích, a to jak na poli politickém, tak i kulturním či sportovním. Český stát se stal členem NATO a Evropské unie.

Nejvyšším správním úřadem pro školství zůstalo Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy. Reformou státní správy zanikly národní výbory a zákonem č. 425/1990 Sb. byly zrušeny krajské a okresní výbory a vzniklo 73 nových okresních úřadů. Tyto úřady převzaly většinu kompetencí okresních národních výborů. Na základě zákona č. 347/1997 Sb. o vytvoření vyšších územních samosprávných celků vzniklo v roce 2000 krajské zřízení, kterými okresní úřady zanikají. Po jejich zániku přechází všechny kompetence na kraje a obce. Kompetence v oblasti školství se týkaly hlavně zřizování některých typů škol, zajištění financování provozních a investičních výdajů (Hledíková, 2005).

Oblast školství se po roce 1989 začala měnit z centralizovaného řízení na decentralizované. Došlo ke změnám způsobu financování škol, kde začala být uplatňována metoda financování na žáka. Vzniklo mnoho nových škol, které využívají alternativní způsoby výuky, např. waldorfské školy, montessori, apod. Vznikaly i školy

soukromé, církevní. Další úpravy se týkaly povinné školní docházky, která byla znovu prodloužena z osmi na devět let. Začala se rozvíjet i spolupráce s mezinárodními institucemi, které se zabývají oblastí školství, např. OECD (Matulová, 2007).

Pro správu ve školství byly v roce 1990 zřízeny školské úřady, které převzaly všechny úkoly v oblasti školství od krajských a okresních výborů. Tyto úřady rozhodovaly ve správních oblastech a v oblastech financování škol. Školy nově získávaly právní subjektivitu, která školám a jejich vedení přinesla hlavně nezávislost, ale i větší míru pravomocí a odpovědnosti. Další důležitou změnou pro školy byla jejich transformace na příspěvkové organizace, čímž byly některé kompetence ještě více převedeny na vedení škol.

Zároveň byly zakládány školské rady, které byly zřizovány v územních obvodech školských úřadů. Tyto úřady byly povinny školské rady zřídit do 60 dnů od vzniku školského úřadu. Počet členů byl stanoven v rozmezí od 40 do 70 členů a odvíjel se podle počtu obcí a škol a školských zařízení v působnosti úřadu. Členové byli voleni nepřímou tajnou volbou v rozdělení 1/3 zástupci obcí, 1/3 zástupci pedagogických pracovníků a 1/3 zástupci rodičů příslušného územního obvodu.

Školské rady se podle zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství uplatňovali při rozvoji výchovy a vzdělávání. Dále se školským úřadem projednávaly stav a koncepci sítě škol, personální a sociální podmínky pracovníků, výsledky výchovy a vzdělávání škol a školských zařízení, výsledky a koncepci činnosti školského úřadu. Školské rady se vyjadřovaly k jmenování a odvolání ředitelů škol a školských zařízení, k hospodaření školského úřadu a rozpisu rozpočtu škol a školských zařízení. Zákon dále vymezoval, že školské rady schvalovaly výsledky hospodaření škol a školských zařízení. V případě vážného porušení povinností se mohla navrhnout odvolání ředitelů školského úřadu, a to přímo ministerstvu školství.

V roce 2001 byl zahájen proces reformy veřejné správy ve školství, kdy nově vzniklé kraje přebraly kompetence státní správy, a tudíž přebraly i působnost nad školami a školskými zařízeními. Do té doby fungující školské úřady zanikly.

Reforma školské správy nebyla jediným krokem, který se promítl do systému fungování škol. Změn dostal i způsob financování škol. Školy před rokem 1989 byly financovány prostřednictvím národních či krajských výborů, což se následně změnilo. Nově tato odpovědnost přešla na školské úřady, které rozepisovaly prostředky státního rozpočtu. Od roku 1992 začala být využívána metoda tzv. normativního rozpisu

rozpočtu, která byla založena na stanovení normativu (vyjádření nákladů) na jednoho žáka (Zpráva o vývoji českého školství od listopadu 1989, 2009).

Významnými dokumenty, které se týkaly oblasti školství, byly „*Školství v pohybu*“ (1996), „*Školství na křižovatce*“ (1999), „*Na prahu změn*“ (2000). Na základě těchto dokumentů a závěrů z veřejné debaty „*Výzva pro deset milionů*“ (1999) byla zpracována Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Tento strategický dokument rozpracovává problematiku školství v oblastech předškolního, základního a středního vzdělávání. Další kapitoly se týkají oblasti terciálního vzdělávání a vzdělávání dospělých. V závěru knihy jsou hlavní doporučení, jichž by mělo být dosaženo. Tento strategický dokument byl schválen vládou. Na základě doporučení a závěrů dokumentu byly započaty reformní kroky vedoucí ke změně vzdělávací soustavy.

Vzdělávací systém, který fungoval před rokem 1989, byl změněn a nový školský systém je tvořen (Vališová, 2007):

- **Mateřské školy** – poskytující předškolní vzdělávání pro děti od 3 do 6 let
- **Základní školy** – poskytující základní vzdělání v délce 9 let v členění na 1. a 2. stupeň
- **Střední školy** – poskytující tři stupně vzdělání – střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem a střední vzdělání s maturitou
- **Konzervatoře** – poskytující střední vzdělání s maturitou anebo vyšší odborné ukončené absolutoriem v uměleckých oborech hudba, tanec, zpěv, hudebně-dramatické umění
- **Vyšší odborné školy** – jsou novým typem škol poskytující vyšší odborné vzdělání zakončené absolutoriem
- **Základní umělecké školy** – poskytují základní umělecké vzdělání v uměleckých oborech
- **Jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky** – poskytují vzdělání v cizích jazycích.

8.2 Učitelé v letech 1990 - 2004

Role učitele se po roce 1989 změnila. Dodržování přísných ideologických zásad a rozhodování o tom, kdo mohl být učitelem, se stalo minulostí. Nyní se cíle přípravy budoucích učitelů obracely zcela jiným směrem. Požadavky na vysokou odbornou úroveň a osobní kvality sehrály v budoucnosti významnou roli.

Požadavky na vzdělávání učitelů se oproti předlistopadové době nijak významně nezměnily. Zpočátku zůstala v platnosti vyhláška č. 59/1985 Sb. o odborné pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků a určení školských zařízení, ve kterých mají pedagogičtí pracovníci získat postavení učitelů. Ta byla v roce 1997 nahrazena vyhláškou č. 139/1997 Sb., o podmínkách odborné pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků a předpokladech kvalifikace výchovných poradců.

Budoucí učitelé získávali odbornou způsobilost studiem na vysoké škole, vyšší odborné škole nebo na střední škole. Podmínkou bylo, že získají vědomosti a dovednosti z oblasti psychologie a pedagogiky.

O nezbytnosti změn v přípravě učitelů, ale i v jejich dalším kariérním růstu se zmiňuje dokument Ministerstva školství z roku 1996 nazvaný „Program Učitel“. Dokument rozpracovává otázky „*Přípravy učitelů a získání učiteléské způsobilosti, Gradaci profesní dráhy učitele, Systém dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků*“. V kapitole „*Příprava učitelů a získávání pedagogických pracovníků*“ blíže popisuje odbornou způsobilost, tj. jakým způsobem lze získat odbornou způsobilost pedagogického pracovníka, ale už je to studiem ve vysokoškolských akreditovaných studijních programech oborově zaměřených, či absolutorii na vyšších odborných školách nebo středním odborným vzděláním. Vymezenými cíli, kterých mělo být dosaženo, bylo stanovení základního obsahu znalostí a dovedností a typ studijních programů nezbytných pro učiteléské povolání, diverzifikované vzdělávání učitelů, požadavek na vysokoškolskou přípravu učitelů.

V kapitole „*Gradace profesní dráhy učitele*“ se podrobněji zmiňuje o kvalifikační a funkční gradaci. Kvalifikační gradace zde byla chápána jako nástroj profesní dráhy, jímž bude zaručeno zvýšení platu, a to prostřednictvím atestací. Navrhovaný model počítal s tím, že při kvalifikaci učitelů budou využívány dva atestační stupně. V další části se dokument zmiňuje o nezbytnosti existence některých

funkcí ve školství, jako je např. uvádějící učitel, vedoucí učitel, výchovný poradce, metodik. Tyto funkce byly blíže rozpracovány v části „*Funkční gradace*“.

Třetí část dokumentu se zabývá problematikou dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Navrhovaným řešením bylo vytvoření „*Systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků*“, který umožní profesní a osobnostní růst pedagogických pracovníků a zároveň prosazovat záměry státní vzdělávací politiky.

Ačkoliv se jednalo o dokument, který měl přinést nemalé změny do systému vzdělávání a přípravy budoucích učitelů, nebyl nikdy přijat.

Dalším dokumentem, který se zabýval problematikou vzdělávání a postavení pedagogických pracovníků, je Bílá kniha z roku 2001 – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Doporučenými závěry jsou zlepšit postavení pedagogických pracovníků jako socioprofesionální skupiny, zvýšit kvalitu a funkčnost přípravného vzdělávání učitelů, založit systém řízení lidských zdrojů (Bílá kniha, 2001).

8.3 Ředitelé škol v letech 1990 – 2004

Právní subjektivita přinesla školám větší míru autonomie a v jejím důsledku se ředitelé stali více odpovědnými. Ředitelé škol se v tomto období začínají stávat více manažery a lídry než osobami, které dohlíží pouze na chod škol.

Stejně jako na učitele se i na ředitele škol stále vztahovaly vyhláška č. 59/1985 Sb., o odborné způsobilosti upravující podmínky pedagogické a odborné způsobilosti a zákon č. 61/1985Sb. o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků.

Vyhláška č. 59/1998 Sb. byla následně nahrazena vyhláškou č. 139/1997 Sb., o podmínkách odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků a o předpokladech kvalifikace výchovných poradců. Tato vyhláška nově upravovala nejen jakým způsobem získat pedagogickou způsobilost, ale změnila i požadovanou délku pedagogické praxe pro výkon funkce ředitele a výchovného poradce.

Délka pedagogické praxe byla nově stanovena v rozmezí od 1 roku do 4 let v členění podle velikosti a typu školského zařízení.

Ředitelé škol byli přijímáni na základě konkurzních řízení. Pravidla pro konkurzní řízení byla upravena vyhláškami o pravidlech konkurzu a o složení konkurzních komisí, z nichž první byla schválena již v roce 1991. Jednalo se o vyhlášku

č. 187/1991 Sb., o sestavování konkurzních komisí a pravidlech jejich činnosti pro konkursní řízení na vybrané funkce v oblasti školství. Jmenování ředitelů škol prováděly školské úřady s ohledem na výsledky konkurzního řízení.

Zákonem č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě pak byly stanoveny povinnosti, které musí ředitel vykonávat v rámci výkonu veřejné správy ve školství. Tímto zákonem bylo stanoveno, že ředitel řídí školu, předškolní zařízení nebo školské zařízení, pokud je právnickou osobou. V tomto směru se tak stal vedoucím organizace a nesl zodpovědnost za realizaci výchovně-vzdělávacího procesu. Ředitel školy tak měl garantovat plnění učebních plánů, učebních osnov a zaručovat odbornou a pedagogickou úroveň ve výchovně vzdělávací práci školy. Dalšími povinnostmi bylo vytvářet podmínky pro činnost školských rad a podmínky pro výkon školní inspekce. Zákon ukládal řediteli školy kontrolovat práci pedagogických pracovníků a ostatních pracovníků.

Ředitel školy měl také rozhodovací kompetence v oblasti správní. Vydával rozhodnutí vztahující se k výkonu státní správy a samosprávy ve školství, jež byly vymezeny zákonem č. 564/1990. Jednalo se např. o rozhodnutí týkajících se odkladu povinné školní docházky, přijímání žáků ke vzdělávání a přerušení studia. Dalšími vyhláškami a nařízeními specifikujícími povinnosti a pravomoci ředitelů škol byly vyhláška č. 30/1991 Sb., o přijímání žáků a dalších uchazečů ke studiu na středních školách a vyhláška č. 291/1991 Sb., o základní škole.

V oblasti ekonomicko-správní byl ředitel školy povinen dbát na to, že veškeré hospodářské prostředky jsou vynakládány efektivně. Musel se řídit i dalšími zákony, které se nevztahovaly přímo na oblast školství. Jednalo se např. zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví. Přidělování finančních prostředků bylo z počátku řešeno prostřednictvím školských úřadů a později prostřednictvím krajských úřadů. Ředitel školy se tak dostal do pozice „ekonom“, který nese plnou zodpovědnost za tuto oblast. Zpočátku mu školské úřady mohly poskytovat metodickou i technickou pomoc, která spočívala především v poskytování rad v personálních či finančních oblastech (Školské zákony, 1998).

Po roce 1989 se ředitel školy stal tím nejdůležitějším článkem řízení výchovy a vzdělávání. Jeho odpovědností se stalo vytvářet vnitřní život školy. Musel se naučit jednání s lidmi a ovládnutí způsobů, jak ovlivňovat. Z tohoto důvodu bylo nezbytné, aby

se ředitelé škol naučili jednání s lidmi, jejich získávání, ale i umění poskytovat jim potřebnou pomoc (Štěpánek, 1993).

Ve výchovně-vzdělávacím procesu se ředitel školy měl zaměřit především na plánování výchovy jako na jednu ze složek řízení. Zároveň měl nastavit způsob realizace cílů a jejich hodnocení a stanovit prostředky a personální zajištění, které zajistí, že bude stanovených cílů dosaženo. Pomocnými nástroji byly řady škol, rozvrhy hodin, ale i plán práce s jednoduchým a přehledným vymezením cílů výchovy. (Štěpánek, 1993).

Přechodem škol do právní subjektivity se ředitel školy stal odpovědným a způsobilým k vystupování svým jménem v právních vztazích a za toto také nesl plnou odpovědnost. Právní subjektivitu získávali školy podle zákona č. 171/1990 Sb. kterým se měnil a doplňoval zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon)

V oblasti pracovně právních vztahů se ředitel školy stal zaměstnavatelem, který musel respektovat zákoník práce, ale i další zákony vztahující se k pracovněprávním vztahům. Zároveň byl odpovědný za systém odměňování pracovníků a čerpání dovolených. Ředitel školy byl odpovědný i za správu a hospodaření s majetkem. Dále mohl uzavírat smlouvy, jež byly nezbytné pro bezproblémový chod školy. Jednalo se zejména o smlouvy na dodávku energií, smlouvy na opravy a údržbu svěřeného majetku. Nezbytnou součástí povinností ředitele bylo plnění povinností ve vztahu k rozpočtům či příspěvkům zřizovatelů. Školy s právní subjektivitou se staly účetními jednotkami, které musí vést účetnictví, sestavovat účetní a statistické výkazy a i za tuto oblast byl odpovědný ředitel školy (Štěpánek, 1993).

Ředitel školy měl v tomto období mnoho povinností a kompetencí, a to nejen ve vztahu k výchovně-vzdělávacímu procesu, ale i v oblasti provozního a personálního řízení a ekonomiky. Z toho důvodu začala jeho práce vyžadovat i potřebné znalosti i z jiných oblastí než, kterými byly znalosti v oblasti pedagogiky. Jedná se především o znalosti z oblasti práva, ekonomiky. Z tohoto důvodu začaly být v tomto období kladeny větší nároky na kvalifikovanost ředitelů.

9 Období 2005 až po současnost

9.1 Výchova a vzdělání v období let 2005 – současnost

Současné dějiny České republiky jsou ve znamení rychle se měnící společnosti a nálady v ní. Politické uspořádání se znovu vrátilo k převaze pravicově orientovaných stran. Hospodářství země se postupně dostalo do ekonomické recese, která se začala projevovat poklesem hospodářského růstu. Stát se dostal do deficitních rozpočtů, což se začalo velmi výrazně projevovat na životní úrovni občanů. Současné snahy o stabilizaci rozpočtů a znovuobnovení ekonomického růstu se nedaří naplňovat.

Nicméně i tyto nepříznivé okolnosti vývoje českých dějin nemají významný vliv na postavení země na mezinárodním poli. Česká republika se stala uznávaným demokratickým státem, který má své místo v mnoha mezinárodních institucích a stala se platným a plnohodnotným členem Evropské unie.

Školská správa se ustálila na modelu, v němž nejvyšší institucí zůstalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Nižšími orgány vykonávající veřejnou správu ve školství jsou kraje, které mohou zřizovat státní školy a školská zařízení regionálního školství. Vedle krajů mohou školy zřizovat obce a svazky obcí a dále fyzické a právnické osoby.

Nejvýznamnějším strategickým dokumentem, který předurčil budoucí změny ve školství, byla Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, který stanovil hlavní strategické linie vzdělávací politiky. Prioritními oblastmi se staly např. *„Proměna role a profesní přípravy pedagogických a akademických pracovníků“* či *„Realizace celoživotního učení pro všechny“*. Celkem bylo zformulováno 6 hlavních cílů (Bílá kniha, 2001).

Na základě zformulovaných cílů byl zahájen proces tzv. kurikulární reformy. Školská reforma se nejdříve dotkla oblasti počátečního vzdělávání. Hlavními cíli bylo podpořit rozvoj životních dovedností a osvojit si klíčové kompetence, tj. souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.

Započaté snahy o reformní kroky se podařilo začít realizovat, a to hlavně v oblasti regionálního školství. Po dlouhých peripetiích a dlouhém připomínkování byl

v roce 2004 schválen zcela nový zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který nabyl platnosti 1. 1. 2005. Vydáním tohoto zákona došlo ke sjednocení všech typů vzdělávání pod jeden zákon mimo vzdělávání na vysokých školách, pro něž je i nadále v platnosti zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

Zákon je tvořen 192 paragrafy a devatenácti částmi. První část zákona se týká obecných ustanovení zákona, tedy předmětu úpravy, zásad a cílů vzdělávání, vzdělávacích programů, vzdělávací soustavy, dlouhodobých záměrů, hodnocení škol a školských zařízení atd. Druhá část se týká předškolního vzdělávání. Ve třetí části jsou upraveny podmínky školní docházky a základní vzdělávání. Oblast středního vzdělávání je obsažena v části čtyři. Dvě následující části se týkají vzdělávání na konzervatořích a vyšších odborných školách. Dále následují části 5 - 8, které se týkají uznávání zahraničního vzdělávání, základního uměleckého, jazykového a zájmového vzdělávání, dalšího vzdělávání ve školách, školských zařízení a školské služby. Následující části 9 – 14 se vztahují k hmotnému zabezpečení, odměnám za produktivní činnost, úplatu za vzdělávání a školské služby, školské právnické osoby, školským rejstříkem, financování škol a školských zařízení ze státního rozpočtu. Části 15 – 18 se týkají ředitele školy, ministerstva a české školní inspekce, působnosti územně samosprávných celků ve školství, přestupků. V poslední části jsou společná, přechodná, zrušovací a závěrečná ustanovení (561/2004 Sb.).

Novým školským zákonem bylo zavedeno mnoho nových změn. Velmi významnou bylo zavedení Rámcových vzdělávacích programů, které stanovují konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání. Z tohoto ustanovení pak vyplývá povinnost stanovit školní vzdělávací program, který bude v souladu s rámcově vzdělávacím programem.

Další velmi významnou změnou bylo vymezení způsobu ukončování vzdělávání maturitní zkouškou. Zákonem bylo stanoveno, že nově se maturitní zkoušky budou skládat ze dvou částí – společné části maturitní zkoušky a profilové části. Společnou část maturitní zkoušky připravuje instituce zřízená přímo ministerstvem, tj. Centrum pro zjišťování výsledků ve vzdělávání (CERMAT). Ačkoliv byl tento způsob ukončování vzdělávání zakotven již v roce 2005, byla účinnost těchto ustanovení několika novelami odložena a nový způsob byl poprvé realizován ve školním roce

2010/2011. Maturitní zkouška společné části se skládala ze dvou úrovní, tj. vyšší a nižší, což se již změnilo a ve školním roce 2012/2013 se skládá pouze z jedné úrovně.

Podle tohoto zákona se nově zřizují školské rady. Zřizují je zřizovatelé a zároveň určují počet členů, přičemž zřizovatel jmenuje třetinu členů, třetina členů je volena ze zástupců nezletilých žáků a zletilých žáků a poslední třetinu volí pedagogičtí pracovníci. Člen školské rady nesmí být ředitelem školy.

Přestože je tento zákon v platnosti teprve 8 let, prošel za tu dobu již více jak třiceti novelizacemi. Novelizace se netýkaly jen způsobu ukončování vzdělávání maturitní zkouškou, ale i třeba nastavení způsobu hodnocení vzdělávání v pátých a devátých ročnících základních škol.

Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice se na dlouhou dobu stal tím nejdůležitějším dokumentem, který se zabývá problematikou výchovy a vzdělání. Některé zformulované závěry a cíle se podařilo naplnit, jsou však stále oblasti, ve kterých nedošlo k žádným změnám, které by české školství posunulo kupředu. Na tyto nedostatky poukazují i nejrůznější mezinárodní šetření, jako např. zpráva McKinsey&Company - Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení.

Vydáním nového školského zákona byla zakotvena povinnost zpracovávat Národní program vzdělávání, ale dosud se tak nestalo. Bílá kniha je dnes již 12 let starým dokumentem, který ne zcela odpovídá požadavkům pro 21. století. Upozorňování a snahy o to, jaký byl zpracován dokument, který znovu nastíní budoucí vývoj českého vzdělávání, se nesetkaly s patřičnou odezvou. Politický a hospodářský vývoj země zcela zastínil některé problémy včetně vzdělávací politiky.

Prohlubující se krize českého školství a do nedávna nekompetentní vedení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nakonec vyvolalo celou řadu otázek, jak vzniklou situaci řešit.

V současnosti probíhají nejrůznější debaty o tom, kam by mělo české školství směřovat. V tomto směru vzniklo i mnoho zajímavých iniciativ, kterým není školství lhostejné a snaží se o zformulování a jasné pojmenování těch nejpálčivějších problémů. V tomto směru je zcela určitě zajímavá kampaň „Česko mluví o vzdělávání“, jejímž cílem je znovu zformulovat jasné cíle vzdělávání.

I samo ministerstvo připustilo, že je potřeba změn, které povedou k dalšímu rozvoji a větší konkurenceschopnosti. Z toho důvodu se v současnosti snaží představit

svou vizi budoucího vývoje českého školství v projektu Strategie vzdělávání 2020, který se má stát základním a závazným dokumentem, jenž také bude návodem, jak by se měl celý vzdělávací systém řídit a zároveň dokázal připravit děti a mladé lidi na život ve společnosti.

Hlavními cíli se tak staly: *„Posílit relevanci a prestiž školy a školního vzdělávání, odstranit slabá místa vzdělávacího systému, formulovat ověřitelné standardy jako předpoklad zajištění kvality, proměnit roli i připravenost učitelů jako předpokladu kvalitní výuky a zkvalitnit řízení vzdělávacího systému a posilovat jeho kapacity“* (www.vzdělávání2020.cz)

9.2 Učitelé v období let 2005 až po současnost

Vydáním nového školského zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) došlo k postupnému naplňování cílů Bílé knihy.

V Bílé knize bylo strategickým cílem č. 5 *„Proměna role a profesní perspektivy pedagogických a akademických pracovníků“*. Prioritami se staly snahy o zajištění schopných učitelů na všech stupních škol. Toho mělo být dosaženo prostřednictvím vydání závazné právní normy, která vymezí kategorie pedagogických pracovníků a stanoví požadavky kvalifikační úrovně. Požadavek vysokoškolského vzdělání v magisterských studijních programech u pedagogických pracovníků se měl týkat všech učitelů 1. stupně základní školy, učitelů všeobecně vzdělávacích předmětů základní a střední školy, učitelů odborných předmětů středních škol a vyšších odborných škol. Ostatní učitelé, mezi které patří učitelé mateřských škol, mistři odborné výchovy, vychovatelé, pedagogové volného času by měli získat kvalifikaci v bakalářských studijních programech (Bílá kniha, 2001).

Zároveň bylo doporučeno, aby byla zvyšována kvalita přípravného vzdělávání pedagogických pracovníků, čehož mělo být dosaženo již při výběru uchazečů a zavedením systému uvádění nastupujících učitelů do škol pod vedením zkušených učitelů (Bílá kniha, 2001).

Další návrhy změn se týkaly vybudování komplexního systému dalšího vzdělávání, který bude podporovat osobní i profesní růst pedagogických pracovníků.

Tento systém měl být úzce propojen s novým systémem kariérního a platového postupu pedagogických pracovníků, jenž se měl také stát součástí změn (Bílá kniha, 2001).

Doporučení vyplývající z Bílé knihy se týkala i profesního rozvoje pedagogických a akademických pracovníků v terciálním vzdělávání a dále realizace zvyšování platů pedagogických a akademických pracovníků.

Závěry a doporučení týkající se pedagogických pracovníků se alespoň částečně podařilo realizovat. V roce 2004 vznikl nový zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který se zmiňuje o pedagogickém pracovníkovi pouze v § 7 odst. 7, v němž je uvedeno pouze to, že výchovu a vzdělání na školách zajišťují pedagogičtí pracovníci vymezení zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

Tento zákon se vztahoval a vztahuje na všechny pedagogické pracovníky škol a školských zařízení zapsaných ve školském rejstříku. Ustanovení tohoto zákona upravují, kdo je pedagogickým pracovníkem, jaké jsou předpoklady pro výkon funkce pedagogického pracovníka a ředitele školy. Dále tento zákon upravuje pracovní dobu a přímou pedagogickou činnost. Součástí předpisu jsou i ustanovení týkající se dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komise a kariérního systému.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících vymezuje, kdo je pedagogický pracovník. Tedy, že se jedná o pracovníka, který vykonává přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciální pedagogickou nebo pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného.

Dalšími předpoklady je způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost a zdravotní způsobilost.

U pedagogických pracovníků je dále vyžadována znalost českého jazyka, pokud se nejedná o pedagogického pracovníka, který vyučuje na škole s jiným vyučovacím jazykem nebo vyučuje cizí jazyk.

Podle zákona musí pedagogický pracovník získat odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost. O tom, kdo vykonává tuto činnost, se zákon zmiňuje následovně: „*Přímou pedagogickou činnost vykonává učitel, pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér, metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, vedoucí pedagogický pracovník* (Školské zákony 2012, 2012)“.

Způsoby jakými lze získat odbornou pedagogickou kvalifikaci jsou pak blíže specifikovány v části „Získávání odborné kvalifikace pedagogických pracovníků“.

V tomto směru zákon dosáhl stanovených cílů a u učitelů některých stupňů škol je stanoven požadavek na vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu. Avšak tento požadavek se v praxi ukázal jako velmi problematický. Mnoho pedagogický pracovníků se dostalo do situace, kdy nesplňovali požadavek odborné kvalifikace a tento nedostatek měli nejpozději do 5-ti let od nabytí účinnosti zákona splnit. Snaha řešit tento problém vedla nakonec k tomu, že zákon byl v tomto směru několikrát novelizován a termín, do kdy musí být tento požadavek splněn, byl prodloužen až do roku 2014.

Ani tento zákon se nevyhnul novelizacím. Některé se týkaly spíše drobných úprav, např. úpravy pracovní doby a rozsahu přímé pedagogické činnosti.

Oproti tomu některé novelizace měly zcela zásadní charakter, což se týkalo již výše zmiňované problematiky odborné kvalifikace. Tato změna se týkala hlavně posouvání lhůty, dokdy musí pedagog, který nesplňuje kvalifikační předpoklady pro výkon funkce učitele, tento požadavek splnit. Nejdříve zákon vymezil období 5 let, během něhož bylo možné potřebné vzdělání získat. Stanovení této podmínky se v praxi stalo velmi problematické. Ve školách pracovalo velké množství pedagogických pracovníků, kteří na základě ustanovení nového zákona stali nekvalifikovanými, tedy nesplňujícími podmínku odborné kvalifikace pedagogického pracovníka. Vysoké školy zároveň v danou chvíli nenabízely potřebnou kapacitu ve studijních oborech, kterými bylo možné dané předpoklady získat. Dalším faktem byla obava z možného nedostatku plně kvalifikovaných pedagogických pracovníků v některých regionech. Tyto skutečnosti nakonec způsobily, že novelou č. 422/2009 Sb., byla lhůta prodloužena až do 31. 12. 2014 (Příbylová, 2011).

Zákon zároveň umožňoval výjimku z této povinnosti, kdy ředitel školy mohl rozhodnout o prominutí vzdělání v případě, že pedagogický pracovník dlouhodobým výkonem přímé pedagogické činnosti v délce nejméně 15 let prokázal schopnost výkonu funkce učitele.

Změny, které se týkaly pedagogický pracovníků, nejsou obsaženy jen v zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, ale např. i v nařízení vlády č. 564/2006 Sb., o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě. Právní úpravou došlo k tomu, že systém odměňování pedagogických pracovníků dostal jistých

změn. Nově vytvořenými platovými tabulkami bylo odměňování pedagogických pracovníků rozděleno na tabulky pro kvalifikované a nekvalifikované. Zároveň došlo k navýšení základního nástupního platu u začínajících kvalifikovaných učitelů na 20.000,- Kč, čímž mělo dojít k většímu zatraktivnění učitelského povolání. Praxe však ukázala, že členění platových tabulek na tabulky pro kvalifikované a nekvalifikované pedagogické pracovníky nemá žádný přínos, došlo tedy k znovu vytvoření jedné platové tabulky.

Snahy o to, aby ve školách působili jen ti nejlepší, kteří budou vybaveni schopnostmi a kompetencemi kvalitních učitelů, se v současnosti dostaly do popředí zájmu. Z tohoto důvodu by měl být vytvořen nový systém, který bude více motivující. Pro pedagogické pracovníky by měl být vytvořen kariérní systém. V současné době probíhá jeho příprava v rámci národního projektu „*Kariérní systém*“, jehož cílem je vytvoření motivačního systému odměňování, který bude zohledňovat další vzdělávání učitelů a ředitelů a zruší tak stávající způsob odměňování, který je založen na postupu podle počtu odpracovaných let (www.nidv.cz).

9.3 Ředitelé škol v letech 2005 po současnost

Ředitel školy v tomto období vykonává důležitou roli v řízení a správě dané instituce. Zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) byly stanoveny kompetence a postavení ředitelů škol a školských zařízení. Ředitel školy tak může rozhodovat o všech záležitostech, které se vztahují ke vzdělávání a školským službám, pokud nejsou v kompetenci některého jiného orgánu, např. zřizovatele. Zároveň je ředitel školy povinen zřizovat pedagogickou radu jako poradní orgán, který je tvořen pedagogickými pracovníky školy.

Školský zákon v paragrafu 166 uvádí, že ředitelem školy může být jmenován pouze ten, kdo splňuje předpoklady pro výkon činnosti ředitele školy. Ředitelé těchto škol jsou vybíráni na základě konkurzního řízení, které vyhlašuje zřizovatel. Jmenování ředitelů bylo z počátku na dobu neurčitou. Novelou školského zákona č. 472/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů bylo

pro ředitele škol a školských zařízení, která jsou zřizovaná ministerstvem, krajem, obcí nebo svazkem obcí staveno, že ředitelé budou jmenováni na období 6-ti let. Po uplynutí této lhůty může zřizovatel vyhlásit konkurz nebo prodloužit jmenování ředitele o dalších 6 let (Školské zákony 2012, 2012).

Další ustanovení paragrafu 166 vymezuje důvody, pro které může být ředitel školy odvolán. Těmito důvody jsou „*Pozbytí některého z předpokladu pro výkon činnosti ředitele školy, nesplnění podmínky zahájení a ukončení studia k získání odborné kvalifikace, nesplnění podmínky získání znalostí z oblasti řízení školství pro ředitele škol, organizační změny*“. Dále může být ředitel odvolán „*V případě závažného porušení nebo neplnění právních povinností vyplývajících z jeho činnosti, úkolů a pravomocí*“, a to na základě zjištění České školní inspekce nebo zřizovatele. Návrh na odvolání může podat i školská rada (Školské zákony 2012, 2012).

Základním kvalifikačním předpokladem zůstal požadavek na získání odborné kvalifikace pro učitele, jež je vymezena zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Tímto zákonem jsou zároveň stanoveny předpoklady pro výkon činnosti ředitele školy. Ředitel musí být fyzickou osobou, která splňuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka a předpoklady pro výkon činnosti ředitele školy, tj. způsobilost k právním úkonům, získání odborné kvalifikace, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a znalost českého jazyka. Vedle těchto předpokladů musí ředitel školy získat praxi v přímé pedagogické činnosti nebo v činnosti, pro kterou jsou potřebné znalosti stejného nebo obdobného rozsahu nebo řídicí činnosti nebo činnosti ve výzkumu v délce (Školské zákony 2012, 2012.): viz tabulka.

3 roky	pro ředitele mateřské školy
4roky	pro ředitele základní školy, základní umělecké školy a školských zařízení s výjimkou školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a školských zařízení pro preventivně výchovnou péči
5 let	pro ředitele střední školy, jazykové školy, konzervatoře, vyšší odborné školy a školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a školských zařízení pro preventivně výchovnou péči

Pro ředitele škol a školských zařízení, které zřizuje ministerstvo, kraj, obec nebo svazek obcí je dále stanovena podmínka získat znalosti z oblasti řízení školství, a to nejpozději do dvou let od nástupu do funkce. Toto studium lze získat v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků studiem pro ředitele škol. Tato povinnost se nevztahuje na ředitele školy, kteří toto studium získali v akreditovaném studijním programu Školský management nebo v rámci celoživotního vzdělávání, které je uskutečňováno vysokou školou. Toto studium musí být zaměřeno na oblast řízení a organizaci škol (Školské zákony 2012, 2012). Výjimkou je možnost, že ředitel školy vykonává svou funkci více jak 10 let od nabytí účinnosti zákona, tj. od 1. 1. 2005.

Práce ředitelů škol se v současnosti velice změnila. Jejich náplní se stala odpovědnost za chod celé organizace, tj. za ekonomiku, personalistiku, pedagogický proces a komunikaci uvnitř i směrem ven. Ředitel školy tak během dne mění svou roli. Stává se lídrem, manažerem i vykonavatelem úkolu (Trojan, 2009). Z tohoto důvodu by ředitelé škol měli získat potřebné vzdělání v oblasti řízení škol.

Současný ředitel školy má mnoho povinností ve vztahu k výchovně-vzdělávacímu procesu. Rozhoduje o záležitostech, které se týkají poskytování školských služeb. Jeho odpovědností je, že vzdělávací proces probíhá v souladu s rámcově vzdělávacími programy. Zároveň zodpovídá za to, že celý výchovně-vzdělávací proces má odbornou i pedagogickou úroveň. Ředitel školy také stanovuje organizaci a podmínky provozu škol (Školské zákony 2012, 2012).

Ředitel školy také rozhoduje o právech a povinnostech v oblasti státní správy. Jedná se především o rozhodování o přijímání žáků ke vzdělávání, opakování ročníku, uznání dosaženého vzdělání. Přesné vymezení je uvedeno v § 165 zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zodpovědností ředitele je řízení v oblasti ekonomické a právní. Ředitel musí respektovat kromě školských předpisů další právní normy, které nemají s oblastí školství přímou souvislost. Jedná se zejména o předpisy týkající se vedení účetnictví a zákoník práce.

V tuto chvíli se ředitelé škol ocitají v pozici, která více odpovídá managementu firem. Ředitelé škol tak vykonávají mnoho činností, ke kterým by měli být vybaveni příslušnými kompetencemi. Tím, jaké kompetence by to měly být, se v současnosti

zabývá mnoho odborných článků a knih, ale nejsou zatím žádným způsobem jednoznačně vymezeny.

Jednou z autorek je Danuše Nezvalová, která se ve své příspěvku „*Kompetence ředitele školy*“ zmiňuje o třech základních kompetencích (Nezvalová, 2003):

- *Kompetence řídicí*
- *Kompetence sebeřídicí*
- *Kompetence personální*

Dalším autorem, který se zabývá problematikou kompetencí ředitelů škol, je PhDr. Václav Trojan, Ph.D., který ve svém článku „Kompetence řídicích pracovníků“ vysvětluje, že k dosahování stanovených cílů je potřeba ředitele, který je vybaven patřičnými kompetencemi. Uváděnými kompetencemi jsou „*kompetence od jiného*“, jež je chápána jako pravomoc k rozhodování, ale zároveň z ní vyplývající odpovědnost. Druhou kompetencí je „*kompetence od sebe*“, která je chápána jako způsobilost, která je někdy spojována s termínem pracovní způsobilost. Zároveň také upozorňuje na to, že stohodinové studium pro vedoucí pedagogické pracovníky, které můžou ředitelé absolvovat v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, nemusí poskytovat dostatečné znalosti k tomu, aby efektivně vedli a řídili školu.

Další nedostatek spatřuje v tom, že ředitelé jsou sice povinni splnit předepsané vzdělání, avšak toto vzdělání mohou získat až po nástupu do funkce, čímž se v řídicí pozici ocitá člověk bez potřebných manažerských znalostí.

Shrnutí

Velký rozmach českého státu se ve středověku odrazil i v potřebě mít vzdělané křesťany, a to hlavně kněží, kteří budou nadále podporovat šíření křesťanství. K tomu účelu byly zřizovány katedrální a klášterní školy, které připravovaly budoucí kněze a postupně i zástupce šlechtické vrstvy. Vzdělávání na těchto školách zajišťovali učitelé. V čele stáli ředitelé škol, kteří byli jmenováni biskupy.

Vliv církve na vzdělávání se stal po mnoho staletí tím nejdůležitějším faktorem ve vývoji vzdělávání u nás. Církev i nadále připravovala kněží jako učitele, kterým byla poskytnuta určitá učitelská příprava. Ve velkých městech byly zřizovány farní školy, nad nimiž vykonávaly dozor městské správy.

Postupně vznikaly i další typy škol. Mezi nejvýznamnější patří založení Karlovy univerzity. Ačkoliv došlo k postupnému rozvoji škol, kvalita vzdělávání učitelů zdaleka nedosahovala takového rozkvětu. Na školách městských působili učitelé, jejichž kvalifikace nedosahovala vysoké úrovně. Jiná situace byla na partikulárních školách, kde působili bakaláři a mistři artistické fakulty. Vedením škol byli pověřeni ředitelé, kteří byli jmenováni na jeden rok. Požadavek na vzdělání se shodoval s požadavkem na učitele.

Reformní úsilí kazatele Jana Husa, jímž chtěl změnit dosavadní snahy církve, se neseťkalo s patřičným ohlasem. Tyto změny se pak odrazilily na dalším vývoji vzdělanosti. V období husitských válek významná část inteligence odešla do zahraničí a došlo dokonce k uzavření Vysokého učení v Praze. Po jejím znovuotevření byli připravováni hlavně učitelé (kališníci kněží) pro potřeby provinčních škol a úřadů.

Významného vlivu na vzdělávání učitelů dosáhli jezuité. Požadovali, aby učitelé byli vysvěcení kněží, kteří získali odpovídající vzdělání. Výchova a vzdělání ve školách nedostály významných změn. Žáci byli vzděláváni v městských školách.

Dalším velkým mezníkem ve vývoji vzdělanosti byly reformátorské kroky Marie Terezie a následně reformy jejího syna Josefa II. Zjištění faktu, že oblast školství je v nedobrému stavu podnítilo potřebu změn směřujících k jeho zlepšení.

Zřizování škol pro chlapce i dívky mělo zaručit, že se všem dostane alespoň základních znalostí, za něž byly považovány čtení, psaní, základní početní úkony s trojčlenkou, základy hospodaření. Za tímto účelem byla zavedena povinná školní docházka.

Kontrolou nad vzděláváním byla zpočátku pověřena církev. Vikáři a děkani měli zodpovědnost za školy v celém okrese. Místní faráři pak dohlíželi na obsah vzdělávání. V oblasti řízení hospodářské a administrativní byli na školách školní dozorcí.

V pozdějším období se školství dostalo pod dohled státu. Církvi byla odebrána pravomoc kontroly nad vzděláváním a nově ji vykonávali světské komisaři. Komisaři byli odpovědní vrchním školním dozorcům a jejich povinností bylo dbát o školní budovy, vzdělávání a platové poměry učitelů. Zároveň vykonávali dohled nad plněním povinné školní docházky.

Základním dokumentem, který upravoval podmínky výchovy dívek a chlapců, byl Všeobecný školní řád, vydaný 6. prosince 1774, jehož autorem byl Jan Ignác Felbiger. Významných změn dostal obsah vzdělávání, který byl tímto řádem upravován. Jeho ustanovení se týkala škol triviálních, hlavních a normálních (elementárních škol).

Po vydání nového školského řádu byl vydán předpis, jímž byly stanoveny požadavky na učitelské vzdělání. Jednalo se o tzv. „Knihu metodní“. Obsahem byly pracovní postupy pro práci učitele.

Nově měly být zřizovány učitelské preparandy (učitelské kurzy), kam byli přijímáni zájemci na základě přijímacích zkoušek a jen v případě, že měli ukončené vzdělání na škole normální či hlavní. Po skončení kurzu musel budoucí učitel absolvovat roční praxi na škole a pak složit závěrečnou zkoušku způsobilosti.

Ve druhé polovině 19. století došlo ke zpomalení dalšího vývoje vzdělanosti. Církev znovu získala významný vliv na vzdělávání. Po vydání konkordátu převzala veškerou odpovědnost za školství, čímž se jí dostalo pravomoci schvalovat učebnice a také rozhodovat o učitelských místech.

Snahou bylo poskytnout vzdělání jen v nezbytném rozsahu, a aby odpovídalo společenskému postavení. Žáci triviální a národních škol se měli učit pouze čtení, psaní a náboženství.

Později byla církev znovu zbavena pravomoci dohlížet na vzdělávání. Byly vydány nové zákony, které zaručovaly svobodu víry a svědomí. Zároveň upravovaly postavení církve ve vztahu ke vzdělávání. Stát tak začal znovu vykonávat dozor nad školami, a to prostřednictvím jím k tomu určených státních orgánů.

Zcela zásadním rokem pro oblast školství se stal rok 1869, kdy byl vydán nový školský zákon, jehož autorem byl Leopold Hassner.

Na základě tohoto zákona byly zřizovány osmileté obecné školy. Byla zavedena povinná osmiletá školní docházka. Zákon definoval pravidla, kterými upravoval organizaci školství v tehdejší Rakousko—Uhersku. Stát vykonával dohled nad řízením škol a výchovy.

Zpočátku se učitelé i nadále připravovali v preparandách. Učitelský kurz trval od 3 do 6 měsíců podle toho, na jakém typu školy měl učitel působit. Na základě ustanovení nového školského tzv. Hassenrova zákona byly zakládány čtyřleté učitelské ústavy s maturitou. Studenty mohli být ti, jež řádně ukončili nižší stupeň gymnázia či reálné školy a zároveň úspěšně složili přijímací zkoušky. Studium bylo zakončováno maturitní zkouškou. Poté mohl učitel získat dočasné místo a po dvouleté praxi složit zkoušku odborné způsobilosti a tím získat učitelský diplom. Požadavek na vzdělání ředitelů škol se shodoval s požadavkem na vzdělání učitelů. Pozici ředitele školy vykonával většinou starší učitel, který zároveň zastával funkci správce školy.

I na začátku 20. století zůstal Hassnerův zákon v platnosti. Nejvyšším orgánem pro oblast školství bylo Ministerstvo kultu a vyučování. Dozor nad vzděláváním v jednotlivých zemích Rakouska-Uherska vykonávaly zemské školské rady. Tyto rady pak měly řídit nižší školské úřady a národní školy. Jejich další náplní bylo dohlížet na dodržování učebních rozvrhů a schvalovat je, pořizovat učební pomůcky a knihy. Dále vyhlašovaly konkurzy na místa ředitelů škol a učitelů.

Vzdělávání učitelů se i nadále realizovalo na čtyřletých učitelských ústavech. Přijímání studentů bylo možné nejdříve v 15-ti letech a po složení přijímací zkoušky. Příprava budoucích učitelů nezahrnovala jen teoretickou přípravu, ale i způsoby jak získané znalosti předávat. Čtyřleté studium bylo zakončeno komisionální zkouškou. Zkoušky se konaly před zkušební komisí a skládaly se ze tří částí – ústní, písemné a praktické. Po jejím úspěšném složení mohl absolvent učitelského ústavu působit jako dočasný učitel. Teprve až po dvouleté praxi a úspěšném složení zkoušky učitelské způsobilosti se stal učitel plně kvalifikovaným.

Povinnost získat odbornou způsobilost učitele se na počátku 20. století vztahovala i na ředitele škol, kteří zároveň vykonávali funkci školního správce. Dalším předpokladem byla morální a trestní bezúhonnost.

Po vzniku samostatného československého státu v roce 1918 zůstal i nadále v platnosti školský zákon z roku 1869, tj. Hassnerův zákon. Správou ve školství je pověřeno prezidium, které bylo součástí nového ministerstva školství a národní osvěty.

Jeho povinností bylo dohlížet na organizaci školství, vzdělávání učitelů, učební osnovy. Dalšími orgány, které se zabývaly správou škol, byly zemské školské rady, okresní školní výbory či městské školské výbory a místní školní rady. Církevní dohled nad vzděláváním byl zredukován pouze na dohled nad výukou náboženství.

Způsob učitelské přípravy se po vzniku samostatného Československa nezměnil. Příprava budoucích učitelů probíhala i nadále na učitelských ústavech. I povinnost vykonání dvouleté praxe a složení zkoušky odborné způsobilosti zůstala zachována.

Žádné zásadní změny se neobjevily ani v požadavcích na ředitele škol. Vedle splnění požadavku na předepsané vzdělání pro učitele zůstala zachována i podmínka morální a trestní bezúhonnosti.

Období druhé světové války (1939-1945) poznamenalo také vývoj československého školství. Na oblast vzdělávání dohlíželo Ministerstvo školství a národní osvěty. Výkon školské správy zůstal z počátku zachován, následně však byly správou pověřeny zemské úřady, které převzaly odpovědnost od zemských školských rad, které byly zrušeny. Postupně došlo i ke zrušení okresních a místních školských výborů.

Snahy o germanizaci českého národa se dotýkaly i chodu škol. Byly provedeny úpravy učebních plánů a německý jazyk se stal povinně vyučovaným předmětem.

Příprava budoucích učitelů byla během druhé světové války prodloužena o jeden rok, tj. na pětileté studium na učitelských ústavech. Válečná doba se neblaze promítla i do vzdělávání učitelů. Všechny české vysoké školy byly uzavřeny a ke konci války došlo také k uzavření škol, jejichž budovy využívala armáda.

V čele škol stáli ředitelé, kteří i nadále museli získat učitelské vzdělání. Přijímání byli na základě konkurzů a na místa byli jmenováni prezidentem republiky.

Po skončení druhé světové války byla odpovědnost za oblast školství přiznána ministerstvu školství a osvěty. V roce 1948 vzniklo Ministerstvo školství a umění. Název ministerstva byl několikrát změněn, až se v roce 1988 oficiálním názvem stalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

V roce 1948 došlo k vydání nového školského zákona, který zavedl jednotný školský systém a jednotné typy škol. Byla zavedena povinná osmiletá a jedenáctiletá povinná docházka. Novelami zákona byla povinná školní docházka znovu upravována. Nejdříve na devítiletou a později na desetiletou. Za její splnění bylo považováno studium na osmileté základní škole a dvou ročnících střední školy.

V období poválečného Československa byly zřízeny pedagogické fakulty, připravující budoucí učitele všech stupňů škol. Délka studia byla rozdělena podle toho, o jaký typ školy se jednalo.

Povinná vysokoškolská příprava učitelů všech typů škol dostala tehdejší Československo na přední místo v celé Evropě. Předválečné snahy o vysokoškolskou přípravu učitelů byly dokončeny. Postupně však docházelo k jejich úpravě, a to hlavně u učitelů mateřských škol a 1. stupně, pro něž byla zřizována pedagogická gymnázia.

Významnou změnu přineslo vládní nařízení z roku 1959, na jehož podkladě byly zřizovány pedagogické instituty vysokých škol, jež měly připravovat učitele prvního a druhého stupně. Na základě koncepce z roku 1962 došlo k vymezení organizační a obsahové změny přípravy budoucích učitelů. U učitelů 1. stupně měla zahrnovat i přípravu na vyučování jednoho předmětu druhého stupně.

Pedagogické instituty fungovaly v krajských městech až do roku 1964, kdy po vydání novely byly znovu zřizovány pedagogické fakulty, které je nahradily. Na základě nové koncepce došlo k úpravám, které se týkaly organizace studia a jeho délky. Nejdříve byla změněna příprava učitelů 1. – 9. ročníku, pak následovalo zrušení povinnosti přípravy na jeden předmět druhého stupně u učitelů prvního stupně. Novými studijními obory byla příprava učitelů 1. – 5. ročníků, speciální pedagogika nebo učitelství pro mateřské školy.

Zároveň byly nově vymezeny požadavky na učitele, které byly rozčleněny do devíti kategorií učitelství. Koncepcí byla sjednocena příprava učitelů druhého stupně a učitelů střední školy.

Ředitelé škol i po roce 1946 museli splňovat základní požadavek, tj. být učitelem, který získal odbornou kvalifikaci podle platných předpisů. Budoucí ředitel musel odpovídat politicko-ideologickým představám a zároveň prokázat, že dokáže danou školu řídit v souladu s ideologií komunistické strany. Předpokladem bylo i to, zda je členem strany.

Zákonnými normami vztahujícími se na oblast školství bylo stanoveno, kdo je pedagogický pracovníkem. Dále byla stanovována povinnost získat sedmiletou pedagogickou praxi a vzdělání odpovídající danému typu školy.

Současně byla zákonem č. 61/1985 Sb. vymezena podmínka absolvování funkčního studia, které trvalo 2 roky a ředitel je musel absolvovat nejpozději do dvou let o nástupu do funkce. Studium realizovaly krajské pedagogické ústavy ve spolupráci

s vysokými školami a ústředními ústavy. Po složení závěrečné zkoušky před zkušební komisí získal ředitel školy způsobilost k výkonu funkce.

Po pádu komunismu v roce 1989 zůstalo nejvyšším orgánem pro školství Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Polistopadové změny se dotkly i státní správy. Národní, okresní, krajské výbory byly zrušeny a nahrazeny okresními úřady, které v roce 2002 zanikají, a vznikají krajské úřady.

Povinnosti okresních a krajských výborů pro oblast školství převzaly školské úřady, které fungovaly jako správní orgán a dále určovaly způsob, jakým bude nakládáno s finančními prostředky pro školy.

Oblast školství se po roce 1989 výrazně změnila. Centralizované řízení bylo postupně uvolňováno v decentralizované. Vzniklo mnoho nových škol s alternativním způsobem výuky nebo školy soukromé a církevní. Nově byla zavedena metoda financování na žáka. Povinná školní docházka byla prodloužena na devět let.

Školy nabývaly právní subjektivitu, která jim poskytovala větší míru pravomocí, ale také zodpovědnosti za rozhodování. Tento fakt se ještě více umocnil v okamžiku, kdy se školy staly příspěvkovými organizacemi, čímž přebraly ještě více povinností.

Nutnost zavést změny, které přinesou další rozvoj školství, se stalo výzvou. V průběhu let bylo vytvořeno několik dokumentů, které se problematikou školství zabývaly. V roce 1996 vznikl dokument „*Školství v pohybu*“, v roce 1999 byl vytvořen dokument „*Školství na křižovatce*“ a v roce 2000 dokument „*Na prahu změn*“. Všechny tyto dokumenty a závěry z veřejné debaty „*Výzva pro deset milionů*“ se staly podkladem k vytvoření strategického dokumentu, který se zabýval problematikou školství. Dokument s názvem „*Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*“ shrnoval cíle a doporučení nezbytná k započetí reformy školství.

Zásadních změn dostala příprava budoucích učitelů. Začal být kladen důraz na odbornou úroveň a osobní kvality budoucích učitelů. Odbornou kvalifikaci bylo možné získat absolvováním vysoké školy se zaměřením na pedagogiku. U učitelů nižších typů škol byl předpoklad splněn studiem na vyšší odborné či střední škole.

V roce 1996 vznikl dokument Program Učitel, který měl významnou měrou zasáhnout do systému vzdělávání a přípravy učitelů. Základním předpokladem bylo získání odborné způsobilosti u každého učitele. Cílem bylo nastavení požadavku vysokoškolské přípravy všech učitelů a zavedení tzv. atestací, které budou tvořeny dvěma stupni. Dokument dále rozpracovával systém dalšího vzdělávání, jímž by byl

zaručen osobní a profesní růst pedagogických pracovníků. Závěry uvedené v dokumentu se však nepodařilo realizovat.

V dalším dokumentu zabývajícím se problematikou pedagogických pracovníků, jímž byla Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, byly formulovány závěry, jak lze dosáhnout zlepšení postavení a zvýšení kvality pedagogických pracovníků.

Změny v oblasti školství se dotkly i ředitelů škol. Právní subjektivita škol vyžadovala od ředitelů větší míru odpovědnosti. Základním předpokladem zůstalo získání odborné kvalifikace pro učitele, dále splnění požadované délky pedagogické praxe, která musela být zpočátku nejméně v rozsahu 7 let, později byla upravena na rozmezí od 1 roku do 4 let podle daného typu školy. Zachován zůstal i požadavek funkčního studia pro ředitele.

Výběr ředitelů byl prováděn na základě konkurzních řízení, která se řídila pravidly stanovenými vyhláškou o konkurech a složení konkurzních komisí.

Po roce 2005 se systém školské správy výrazně nezměnil. Nejvyšším orgánem zůstalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Výkon školské správy je realizován prostřednictvím krajských úřadů.

Závěry zformulované v Bílé knize byly částečně realizovány v oblasti regionálního školství. Tím se podařilo odstartovat kurikulární reformu.

V roce 2004 byly vydány dva nové zákony. Prvním z nich byl zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Zákonná norma uspořádala oblast vzdělávání do jedné právní normy s výjimkou vysokých škol. Zároveň vymezuje zásady a cíle vzdělávání.

Zákon zavedl rámcově vzdělávací programy, hodnocení škol a školských zařízení. Dále stanovil způsob ukončování vzdělávání maturitní zkouškou (státní maturity) a hodnocení vzdělávání žáků pátých a devátých ročníků. Zároveň zavedl povinnost zřizovat školské rady.

Další zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících vznikl na základě doporučení uvedených v Bílé knize. Podařilo se vytvořit specializovanou normu, která upravuje postavení pedagogických pracovníků. Zákon taxativně vymezuje, kdo je pedagogickým pracovníkem. Byla nastavena pravidla jednoznačně vymezující požadavky kvalifikačních předpokladů pro učitele a zároveň byla nastavena podmínka povinné vysokoškolské přípravy u vybraných pedagogických pracovníků.

Nové vymezení kvalifikačních předpokladů však v praxi způsobilo, že část pedagogických pracovníků se ocitla ve skupině nekvalifikovaných pedagogických zaměstnanců, kteří musí potřebné vzdělání získat nejpozději do 31. 12. 2014.

Další změnou bylo vytvoření nových platových tabulek v členění na kvalifikované a nekvalifikované pedagogické pracovníky. Základní tabulkový plat měl dosáhnout výše 20.000,- Kč a zaručit, že výkon učitelského povolání se stane přitažlivějším pro absolventy učitelských oborů. Zavedený způsob odměňování se však v praxi ukázal jako nevyhovující. Po roce byl změněn a všichni pedagogičtí pracovníci jsou odměňováni na základě jednotné platové tabulky.

Ačkoliv byl pro pedagogické pracovníky vytvořen nový průlomový zákon, některá jeho ustanovení se začínají naplňovat až v současnosti. Jedná se například o vytvoření nového kariérního systému, na jehož vytvoření a zavedení do praxe se pracuje. Očekávaným výstupem je vybudování nového systému, který bude více motivující. Prostřednictvím dalšího vzdělávání bude systém přinášet osobní i kariérní růst. Kariérní systém bude propojen s nově nastaveným způsobem odměňování pedagogických pracovníků.

Nový školský zákon vymezuje pro ředitele kompetence a povinnosti ve vztahu ke vzdělávání. Zároveň stanovuje, že ředitelem se může stát pouze ten, kdo splňuje kvalifikační předpoklady.

Ředitelé škol jsou vybíráni na základě konkurzního řízení, jehož vyhlášovatelem je zřizovatel. Pro ředitele škol a školských zařízení zřizovaných krajem, obcí nebo svazkem obcí bylo zavedeno šestileté funkční období.

Základním předpokladem pro ředitele je splnění kvalifikačních předpokladů pro učitele a dále požadovaná délka praxe. Vedle toho musí ředitel školy zřizované ministerstvem, krajem, obcí nebo svazkem obcí nejpozději do dvou let získat znalosti v oblasti řízení školství, a to absolvováním studia pro ředitele škol v rámci dalšího vzdělávání. Tato podmínka není vyžadována u ředitelů, kteří absolvovali studium na vysoké škole v akreditovaném studijním programu školský management.

Současní ředitelé škol mají nelehkou pozici. Stali se důležitými činiteli v celé řadě oblastí, které známe spíše z podnikového managementu.

Z prozkoumaných pramenů, které se týkají postavení a vzdělávání ředitelů škol, je patrné, že se funkce ředitele školy v některých obdobích velmi významně rozvíjela. Oproti tomu v některých vývojových etapách dějin měla spíše stagnující tendence anebo

se žádným způsobem nevyvíjela. Toto se týkalo hlavně období od středověku až do období 19 století. V tomto období se nedá mluvit o ředitelích jako o lídrech či manažerech, tak jak je tomu v současnosti. Jejich hlavní povinností bylo být učitelem, který zároveň školy spravoval, ale bez významné rozhodovací pravomoci. Z tohoto důvodu je toto období v práci zpracováno jen popisnou formou, které nemá hlubší rozpracování, a to vzhledem k rozsahu práce.

Po roce 1900 se začala funkce ředitele školy více rozvíjet. Nařízením z roku 1905 byly upraveny kompetence a povinnosti správců a ředitelů škol. Ředitel školy se tak stal hlavně úředníkem vykonávající převážně administrativu škol.

Zásadní způsob do dalšího rozvoje pozice ředitele zasáhlo období II. světové války. Ředitele školy byli nahrazeni říšskými pověřenci, kteří byli odpovědní především za dodržování říšských zákonů.

Až do roku 1945 nebylo do postavení a vzdělávání ředitelů nebylo významně zasahováno. Ředitel školy musel být hlavně učitelem, který je morálně i trestně bezúhonný. Zásadní však byla změna systému řízení školství. Dohled nad školami a tím pádem i nad řediteli vykonávaly školské rady a zemští inspektoři. Současně se zde objevily první tendence k nastavení způsobu výběru vhodných kandidátů na pozici ředitelů škol a stanovení míry jejich odpovědnosti. Důraz byl kladen hlavně na to, aby zajistili dodržování zákonů, nařízení a řídili pedagogický sbor.

Snahy o to, aby byla po ředitelích škol vyžadována větší míra zodpovědnosti, se dařilo postupně naplňovat. Do nových vývojových tendencí rušivě zasáhlo politické uspořádání po roce 1948, a to hlavně při výběru budoucích ředitelů. Zachování předpokladu splnění povinného učitelského vzdělání sice bylo neodmyslitelně spjato s funkcí ředitele školy, ale k němu přibyla i politická příslušnost ke komunistické straně. Politické uspořádání, jež ovlivňovalo společenský vývoj téměř dalších pět desetiletí, způsobilo spíše stagnaci dalšího rozvoje funkce ředitele školy.

Ačkoliv byly zavedeny nejrůznější změny, týkající se hlavně přípravy budoucích učitelů, postavení a vzdělávání ředitelů se začalo významněji měnit až po roce 1985. V tomto období je již vyžadováno splnění požadavku absolvování funkčního studia, které mělo trvat 2 roky. Stejný předpoklad zůstává zachován až do současnosti.

Zcela zásadně se však začala měnit náročnost funkce ředitele školy a s tím související předpoklady pro výkon této funkce a také způsob, jakým jsou zájemci vybíráni.

Změnou systému řízení školství z centralizovaného v decentralizovaný začala být na ředitele škol kladena poměrně větší míra odpovědnosti, jež souvisela a souvisí hlavně s autonomií škol, zánikem okresních školských úřadů a přechodem škol do právní subjektivity. Ředitel školy tak začíná nést odpovědnost nejen za řízení pedagogického procesu, ale i za další činnosti, mající charakter, např. ekonomicko-správní. Funkce ředitele školy se tak dostává do zcela nové etapy svého vývoje.

Závěr

Ředitel školy byl a dále zůstává důležitou osobou v našem vzdělávacím systému. V průběhu historického vývoje docházelo k významným společenským změnám a zároveň s nimi se měnilo a vyvíjelo i české školství.

Změny se netýkaly jen orgánů podílejících se na správě škol či finančního zajištění, ale i jednotlivých aktérů vzdělávání.

K tomu, aby mohl probíhat vzdělávací proces, bylo potřeba dalších důležitých osob, které budou svým působením na vzdělávané zaručovat předávání znalostí a dovedností, které jim přinesou větší míru společenského uplatnění. Těmito osobami se stali učitelé.

Dalšími aktéry vzdělávacího procesu se v průběhu vývoje stali ředitelé škol, jež vždy byli vybíráni z řady učitelů, a tak tím nejpodstatnějším požadavkem na ředitele škol bylo získané učitelské vzdělání. Na tento předpoklad byl v jednotlivých etapách historického vývoje kladen stále větší důraz. Cílem bylo dosáhnout toho, že ve školách budou působit kvalifikovaní učitelé a ředitelé.

Požadavky na ředitele škol se také postupně vyvíjely. Základní předpoklad získání učitelského vzdělání byl doplněn ještě o další. Ředitelé byli nuceni v souvislosti s výkonem své funkce získat potřebnou způsobilost.

Současné postavení ředitelů škol se výrazně mění. V předcházejících obdobích bylo postačujícím předpokladem být učitelem, což se ale v současné době ukazuje spíše limitující. Zákonné vymezení kompetencí ředitelů škol ve vztahu k vzdělávání vyžaduje, aby ředitel školy měl mimo jiné znalosti z oblasti práva, ekonomie, které nelze získat studiem v oblasti pedagogických věd. I míra odpovědnosti současný ředitelů je mnohem vyšší. Tyto předpoklady byly dosud typické spíše pro manažery podnikového managementu nežli pro vedoucí pracovníky v oblasti školství.

Ředitelé škol se v současnosti stávají více manažery, lídry, kteří jsou odpovědní za celý edukační proces a současně nesou odpovědnost za všechny činnosti v oblasti ekonomické a správní.

Seznam použitých zdrojů:

1. Bílá kniha - Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. In: *MŠMT* [online]. 2002. vyd. 2002, 1. únor 2007 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/pdf/bilakniha.pdf>
2. ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1310-1378: Lucemburkové na českém trůně*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999-2000, 2 v. ISBN 80-859-8397-4.
3. ČORNEJ, Petr a POKORNÝ, Jiří. *Dějiny Českých zemí do roku 2000 ve zkratce*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2000, 94 p. ISBN 80-725-2026-1.
4. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan a JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 p. ISBN 978-807-1067-092.
5. JŮVA, Vladimír a LIŠKAŘ, Čestmír. *Úvod do srovnávací pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, 223 s. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 14-284-86.
6. KÁNDER, Otokar. *Pedagogika, školství a jejich dějiny*. Praha: SPN, 1981. ISBN 14-559-81.
7. KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 224 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4724-294
8. KODEDOVÁ, Oldřiška a UHEREK, Zdeněk. *Kapitoly z dějin českého učitelstva (1890-1938)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. Dějiny školy a výchovy.
9. KRÁLÍKOVÁ, Marie, NEČESANÝ Josef, SPĚVÁČEK Václav. *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v Českých zemích*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. ISBN 14-617-77.

10. KREJČÍ, Vladimír. *Tradice vzdělávání a sebevzdělávání učitelstva v Československu*. Vyd. 1. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v nakl. OKD, AŘ Ostrava, 1993, 197 s. ISBN 80-704-2065-0.
11. KUZMIN, Michail Nikolajevič. *Vývoj školství a vzdělávání v Československu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1981, ISBN 509-21-826
12. MATULOVÁ, Jana. *Ředitelé škol ve školské legislativě (1900. 2007)*. 2007. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/64470/ff_m/Diplomova_prace.pdf
13. KONSTANTINOV, Michail, Nikolajevič. *Dějiny pedagogiky*. Praha: SPN, 1959. ISBN 83-3-14-02-45.
14. NEZVALOVÁ, Danuše. *Kompetence ředitele školy. e-Pedagogium (on-line)*, 2003, roč. 3, č. 1. [cit. 2013-4-2]. Dostupné na www: <http://epedagog.upol.cz/eped1.2003/clanek02.htm>. ISSN 1213-7499
15. NOVOTNÝ, Miroslav, JANÁK Jan, DOBEŠ Jan. *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*. Vyd. 1. V Českých Budějovicích: Jihočeská univerzita, 2006, 264 s., [104] s. obr. příl. ISBN 80-704-0883-9
1. PŘIBYLOVÁ, Libuše. *Odborná kvalifikace pedagogických pracovníků střední škol v návaznosti na zákon o pedagogických pracovnících* [online]. 17.6.2011 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/88994/?lang=cs> Závěrečná bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Eva Koberová.
16. RADA, Ivan a ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1992, 2 v. ISBN 80-851-9228-4.
17. ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina. *Študáci a kantoři za starého Rakouska: České střední školy v letech 1867-1918*. Praha: Libri, 2007, 215 p. ISBN 80-727-7163-9.

18. *Říšská sbírka zákonů 1848 -1918* [online]. Brno, 2006 [cit. 2013-04-29].
Dostupné z:
<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/index.html>
19. SLAVÍKOVÁ, Lenka. *Ředitel školy - leader i manažer, Komparace vzdělávání řídicích pracovníků ve školství v ČR a vybraných zemích EÚ*. 2003. Praha: British Council Czech Republic-Menchester, 2003. ISBN 80-239-2209-2
20. SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-601-87
21. *Školské zákony 2012: (školský zákon, zákon o pedagogických pracovnících, zákon o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy) : výklad - prováděcí předpisy - souvisící předpisy, vybrané vzory pracovněprávních úkonů; stav k 1. 9. 2012*. Praha: Goleden Book, s.r.o., 2012, 799 s.
ISBN 978-80-905075-2-4.
22. ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2., rozš. vyd. Praha: SPN, 1988, 91 s, ISBN 14-680-88
23. TICHÁ, Zuzana. Kvalifikační předpoklady učitelů v historii. *Učitelské listy: Zuzana Tichá: Kvalifikační předpoklady učitelů v historii* [online]. 2009 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.ucitelske-listy.cz/2009/05/zuzana-ticha-kvalifikacni-predpoklady.html>
24. TROJAN, Václav. Kompetence ředitele škol – pravomoci nebo schopnosti. *Kompetence ředitele škol – pravomoci nebo schopnosti* [online]. 2009, s. 9 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.ucitelske-listy.cz/2009/10/vaclav-trojan-kompetence-reditelu-skol.html>
25. VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1992, 147 p. ISBN 80-210-0458-4
26. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy: 160 let Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. *Ministerstvo školství a mládeže ČR* [online]. 2008,

- 25.8.2008 [cit. 2013-03-22]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/160-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy>
27. *Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu*. 1. vyd. Editor Jaroslav Kalous, Arnošt Veselý. Praha: Karolinum, 2006, 181 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-1259-3.
28. Zpráva o vývoji českého školství od listopadu 1989 vzdělávání v České republice. In: *MŠMT* [online]. 2009. vyd. 2009 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/strategicke-a-koncepcni-dokumenty-cerven-2009>
29. Zákon č. 61/1869, jímž se ustanovují pravidla ve školách obecných. 1869. vyd. 1869. Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/rs.html>
30. Nařízení č. 159/1905, jímž byl vydán definitivní řád školní a vyučovací pro školy obecné a měšťanských. 1869. vyd. 1869. Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/rs.html>
31. Česko. Vládní nařízení č. 473/1919 Sb. o provedení změny § 48 říšského zákona o školách obecných. In: *Sbírka zákonů*. Praha, 1919, roč. 1919, č. 473.
32. Česko. Zákon, ktorým sa menia a doplňujú zákony o obecných a občianskych školách (Malý školský zákon). In: *Sbírka zákonů*. 1922, roč. 1922, č. 226. Dostupné z: <http://www.msap.sk/images/stories/publikacie/1922.pdf>
33. Česko. Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). In: *Sbírka zákonů*. 1948, roč. 1948, č. 95, 38. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=95/1948&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

34. Česko. Vládní nařízení, kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost. In: *Sbírka zákonů*. Praha, 1953, roč. 1953, č. 6, 4. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=6&r=1953>
35. Česko. Nařízení o pedagogických institutech. In: *Sbírka zákonů*. 1959, roč. 1959, č. 57, 24. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1959&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=2>
36. Česko. Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon). In: *Sbírka zákonů*. 1984, roč. 1984, č. 29, 5. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=29/1984&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
37. Česko. Vyhláška ministerstva školství České socialistické republiky o odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků a o určení školských zařízení, ve kterých mají pedagogičtí pracovníci postavení učitele. In: *Sbírka zákonů*. 1985, roč. 1985, č. 59, 17. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=59/1985&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
38. Česko. Vyhláška ministerstva školství České socialistické republiky o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků. In: *Sbírka zákonů*. 1985, roč. 1985, č. 61, 17. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=61/1985&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
39. Česko. Zákon České národní rady o státní správě ve školství. In: *Sbírka zákonů*. 1978, roč. 1978, č. 77, 17. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=77/1978&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
40. Česko. Zákon České národní rady o školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů*. 1978, roč. 1978, č. 76, 17. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka->

[zakonu/SearchResult.aspx?q=77/1978&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy](http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=77/1978&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy)

41. Česko. Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon). In: *Sbírka zákonů*. 1990, roč. 1990, č. 171, 30. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=171/1990&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
42. Česko. Zákon České národní rady o státní správě a samosprávě ve školství. In: *Sbírka zákonů*. 1990, roč. 1990, č. 564, 91. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=564/1990&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
43. Česko. Vyhláška ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky o základní škole. In: *Sbírka zákonů*. 1991, roč. 1991, č. 291, 53. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=291/1991&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
44. Česko. Zákon o účetnictví. In: *Sbírka zákonů*. 1991, roč. 1991, č. 563, 107. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=563/1991&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
45. Česko. Zákon o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). In: *Sbírka zákonů*. 1998, roč. 1998, č. 111, 39. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=111/1998&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

46. Česko. Zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů*. 2004, roč. 2004, č. 561.
Dostupné z:
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=561~2F2004&rpp=15#seznam>
47. Česko. Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 2004, roč. 2004, č. 563. Dostupné z:
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=563~2F2004&rpp=15#seznam>
48. Česko. Zákon, kterým se mění zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 2009, roč. 2009, č. 422. Dostupné z:
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=422~2F2009&part=&name=&rpp=15#seznam>
49. Česko. Zákon, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 2011, roč. 2011, č. 472. Dostupné z:
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=472~2F2011&part=&name=&rpp=15#seznam>

Příloha

Obecné dějiny	Pravěk Doba od vývoje prvních druhů rodu <i>Homo</i> (člověk) do vzniku písma a prvních států: asi 3 miliony let př.n.l. do 3500 př.n.l.	Starověk Doba velkých antických civilizací: asi 3500 př.n.l. (první písmo a státy) do 476 n.l. (rozpad západořímské říše)	Středověk 476 n.l. až 1492 (objevení Ameriky)	Raný novověk 1492 až 1789 (vypuknutí Velké francouzské revoluce) proměna společnosti, počátky industriální doby	Novověk		
					Novověk („dlouhé 19. století“) 1789 – 1914 od Velké fr. Revoluce do počátku 1. světové války = 19. stol. s přesahy	Novější dějiny nebo Nejnovější dějiny nebo Dějiny 20. století od počátku 1. války do pádu železné opony či do konce 20. století = 1914 až 1989 / 2000	Soudobé dějiny dějiny po roce 1989, zpravidla prožité a prožívané námi samotnými (mohou být chápány i s hlubšími přesahy před rok 1989 – relativní podle věku člověka)
České dějiny	Pravěk na našem území Od prvních zástupců člověka u nás (<i>Homo erectus</i> před asi 1,8 mil. lety) přes dobu kamennou, bronzovou a železnou (Keltové a Germáni) až k příchodu prvních Slovanů v polovině 6. stol. n.l.	Středověk Od příchodu Slovanů v kol. r. 530 do 1526 (nástup Habsburků na trůn)	Raný novověk od 1526 do 1740 – nástup Marie Terezie na trůn >> reformy	Novověk			
				Novější české dějiny: 1740-1848 (Osvícenská monarchie a předběrná doba)	„Dlouhé 19. století“ v českých zemích (1848-1914) – od zrušení poddanství a konce feudálního Rakouska k počátku 1. světové války	Dějiny 20. stol. v čes. zemích (od 1. války do pádu železné opony 1989)	Soudobé dějiny
Dějiny vzdělanosti		První typy škol: klášterní a katedrální (vzdělávaly kněžstvo) + od 13. století městské (partikulární – vzdělávaly zprvu především úřednictvo, první univerzita v Čechách – Karlova 1348	Přibývají školy církevních řádů (jezuité, jednota bratrská, piaristé a další) + soukromé školství – např. vychovatelé (preceptoři) šlechty a měšťanských elit	Tereziánské reformy: všeobecná vzdělávací povinnost a počátky tříступňové soustavy škol: triviální (fary, 1-2 třídy), hlavní (krajská města, 3 třídy) a normální (zemské město) a gymnázia = Felbigerův Všeobecný školní řád. Dále se formuje odborné a vysoké školství	1869 Hasnerův Školský zákon > 8 letá školní docházka, školy obecné a měšťanské, učitelské ústavy, ekonomické a sociální zabezpečení učitelů, přerod církevního školství ve veřejné a soukromé Koncem 19. století 1869 první mateřská škola 1882 rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou první dívčí střední školy (1900 první šestiletá dívčí lycea) 1908 reforma: reálná a reformní reálná gymnázia	1918-1939 – meziválečná doba: 1919 založena druhá univerzita Masarykova v Brně + na Slovensku J.A. Komenského 1935 zákon o újezdních školách > větší dostupnost měšťanek Reformní školství v ČSR: řada pokusných i státních reformních škol 1945-1989 poválečné školství (ovlivněno po 1948 socialismem) > zákon o jednotné škole 1948 – již po únorovém převratu – stanovil stejné základní vzdělání mládeže 6-15 let: národní (5 let prvního stupně) > střední (4 roky 2. stupně – obdoba měšťanky) a školy 3. stupně – povinné (odborné) a výběrové (4 letá gymnázia a kratší vyšší odborné školy)	<i>Bílá kniha – Národní program vzdělávání 2001</i> <i>Školský zákon 2004 s účinností od 1. ledna 2005</i>